

SZAKDOLGOZAT

BENSE RENÁTA
Vadgazda mérnök szak

Gödöllő

2023



Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar
Vadgazda mérnöki szak

**A hazai és a külföldi vadhús fogyasztási szokások,
mintázatok feltérképezése és összehasonlítása**

Témavezetők:	Prof. Dr. Csányi Sándor, egyetemi tanár, tanszékvezető Berger Andor, vadgazdálkodási főmunkatárs (OMVK)
Készítette:	Bense Renáta JGITLS BSc, levelező tagozat
Intézet/ Tanszék:	Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet, Vadbiológia és Vadgazdálkodási Tanszék

Gödöllő

2023

Tartalom

1 Bevezetés	3
1.1 Célkitűzések.....	4
2 Szakirodalmi áttekintés	5
2.1 Vadászható nagyvadfajaink rövid ismertetése:.....	5
2.1.1 Gímszarvas (<i>Cervus elaphus</i>):.....	5
2.1.2 Dámszarvas (<i>Dama dama</i>):.....	5
2.1.3 Őz (<i>Capreolus capreolus</i>):.....	6
2.1.4 Vaddisznó (<i>Sus scrofa L.</i>):.....	6
2.1.5 Muflon (<i>Ovis musimon</i>):.....	7
2.2 Főbb apróvadfajaink rövid ismertetése:.....	7
2.2.1 Mezei nyúl (<i>Lepus europaeus</i>):.....	7
2.2.2 A fácán (<i>Phasianus colchicus</i>):.....	8
2.3 Magyarország, mint élőhely:.....	9
2.4 A vadállomány alakulása és hasznosítása Magyarországon:.....	10
2.4.1 A nagyvadállomány alakulása:.....	10
2.4.2 A nagyvad állomány hasznosítása:.....	13
2.4.3 Az apróvadállomány alakulása:.....	14
2.4.4 Az apróvad állomány hasznosítása:.....	15
2.5 Lőtt vad értékesítéséből származó bevétel:.....	15
2.6 A vadhús beltartalmi értékei:.....	17
2.7 A vadhús hazai értékesítésének nehézségei:.....	18
2.7.1 Nehezen megfizethető:.....	18
2.7.2 Nehezen hozzáférhető:.....	20
2.7.3 Nehezen elkészíthető:.....	20
2.7.4 Változó táplálkozási szokások:.....	20
3 Anyag és módszer	22
3.1 Szakirodalmi adatgyűjtés:.....	22
3.2 Kérdőíves adatgyűjtés:.....	22
4 Kérdőívek eredményei és kiértékelésük	23
4.1 A magyar kérdőív kiértékelése:.....	23
4.1.1 A kitöltők demográfiai adatai:.....	23
4.1.2 Vadhúsfogyasztással kapcsolatos kérdések:.....	25
4.2 A külföldi kérdőívek kiértékelése:.....	36
4.2.1 Demográfiai adatok:.....	36

4.2.2	Vadhúsfogyasztással kapcsolatos kérdések:	37
4.3	A magyar és a nemzetközi eredmények összehasonlítása:	45
5	Következtetések és javaslatok	48
6	Összefoglalás	50
7	Irodalomjegyzék	52

1 Bevezetés

Országunk remek természeti adottságai megfelelő körülményeket biztosítanak a vadállomány fenntartására, illetve velük való gazdálkodásnak jó alapot adnak. Ezen nagyvadállományok által biztosított vadhús nem csak jelentős bevételt jelent a vadgazdálkodási egységek számára, hanem beltartalmi- és élvezeti értékei is kiválóak, különlegesnek mondhatók. Zamatuk és állaguk is jellegzetes, a haszonállatokéhoz nem hasonlítható. Az egyes vadfajok húsának zsírtartalma alacsony, ezzel ellentétben magas, 20% feletti fehérjetartalom jellemzi. A nagyobb vérmennyiség miatt színük sötétebb és kevésbé romlandók (Tanács et al. 2019).

Mindent összevetve a nagyvad húsa emberi fogyasztásra megfelelő, egészséges, különleges ízvilágú és nem utolsósorban vadászatuk is méltán népszerű mind a magyar és mind a külföldi vadászok körében. Annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben a nagyvadállomány növekszik, hasznosítása alulmaradt a benne rejlő potenciáltól.

Sajnálatos módon az állománynövekedés az apróvadfajokról nem mondható el. Ennek oka, hogy az 1950-es években megjelenő intenzív mezőgazdasági termesztéstechnológia és az ezzel együtt járó térszerkezetváltozás lerontotta az élőhelyük minőségét (Faragó 1997), amihez az állatok nem tudtak megfelelően alkalmazkodni. Különösen érvényes ez a szürke fogolyra (*Perdix perdix*), aminek száma jelentősen megcsappant (Csányi 2022). De a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) és a fácán (*Phasianus colchicus*) állományaink is szinte évről évre romló tendenciát mutatnak (Csányi 2022). Ugyanakkor a kimagasló beltartalmi értékek és a fogyasztásukhoz köthető nem mindennapi gasztronómiai élmény, a nagyvadhoz hasonlóan az apróvadra is jellemző.

Szakedolgozatom témájaként azért ezt a tárgykört választottam, mert úgy érzem talán méltatlanul kevés szó esik a vadhúsok fogyasztásában rejlő lehetőségekről. Az táplálkozás minden ember alapvető szüksége és a világ jelentős részében ma is meghatározó a vadállatok húsának (bushmeat) fogyasztása (Nasi et al. 2008). A korunk népességnövekedésével járó élelmiszer-szükségletét nehéz kielégíteni, de az egyre fejlődő élelmiszertermelés erre képesnek bizonyult. Természetesen a világszerte évente feldolgozásra kerülő több millió tonna haszonállatot lehetetlen lenne teljes mértékben a vadászható vadfajokkal helyettesíteni, de akár a fejlett világban is jó alternatíva lehetne annak kiegészítésére. Ezzel, ha csak kismértékben is, de talán enyhíthetnénk az állattenyésztéssel járó nyomást, amivel egyre inkább terheljük a

környezetünket. Kiváltképp alkalmazható lenne ez hazánkban, hiszen nálunk nagyvadból nincs hiány. Ennek ellenére 2020-ban Magyarországon a fejenként elfogyasztott vadhús mennyiség átlagosan mindössze 0,1kg volt (Sidlovits & Pető 2023). Bár az efféle természetes élelmiszer nyersanyag iránt hazánkban folyamatosan növekszik a kereslet, az értékesítésében mégis az exporté az elsődleges szerep. Európában leginkább az olyan magasabb életszínvonalú országokban van nagyobb igény a magyar vadhúsra, mint például Németország, Ausztria és Hollandia (Komarek 2018). Ennek oka nyilvánvalónak tűnik: Az egészséges, minőségi vadhús a legtöbb magyar ember számára nehezen megfizethető, ellentétben a nagyobb élelnívóval rendelkező európai lakosokkal.

De ezen kívül milyen egyéb okokra vezethető vissza a hazai alulfogyasztás? A gazdagabb országokban valóban gyakoribb a vadhús fogyasztás? Mivel lehetne a magyar polgárokat motiválni, hogy gyakrabban válasszák ezt a méltatlanul alulreprezentált élelmiszert? Ennek igyekeztem utána járni a szakdolgozatom elkészítése során.

1.1 Célkitűzések

Szakdolgozatom elkészítésének céljai:

- A hazai vadhús fogyasztási szokások felderítése kérdőíves felméréssel
 - A hazai lakosság hány százaléka fogyaszt vadhúst?
 - Milyen gyakran, mekkora mennyiségben, melyik vad húsát és hogyan jut hozzá?
 - Tisztában van annak értékeivel?
 - Milyen tényezők miatt nem fogyasztja gyakrabban?
- Az Amerikai Egyesült Államok és Németország vadhús fogyasztási szokásainak mintázása kérdőíves felméréssel
- A magyar vadhús fogyasztási szokások összevetése az Amerikai Egyesült Államokból és Németországból érkezett eredményekkel
- Javaslat tétel a vadhús fogyasztás hazai népszerűsítésére az eredmények alapján

2 Szakirodalmi áttekintés

2.1 Vadászható nagyvadfajaink rövid ismertetése:

Az alábbi fejezetben a vadfajok azon tulajdonságait ismertetem röviden, amelyek alapvetően befolyásolják, hogy az adott faj mekkora fogyasztható hústömeeggel képes hozzájárulni a vadhúsfogyasztáshoz. Ilyenek például az előfordulás, a testméretek, a szaporulat és annak gyakorisága.

2.1.1 Gímszarvas (*Cervus elaphus*):

Az Országos Vadgazdálkodási Adattár 2021/2022-es vadászati évre vonatkozó gímszarvas állománybecslési adatai szerint a faj szinte minden vármegyében stabilan jelen van. Az egyetlen kivétel Jász-Nagykun-Szolnok vármegye, ahol ebben a vadászati évben számuk nem érte el a tízet. A legnagyobb állományokat Somogy-, Veszprém- és Baranya vármegye tudhatja magáénak. Ezekben a megyékben a populáció bőven meghaladja a tízezret (Csányi 2022).

A hím, vagyis a bika 170-240 cm hosszú, 115-150 cm marmagasságú, zsigerelt tömege 140-180 kg. A női ivarú egyed, vagyis a tehén 150-200 cm hosszú, 105-130 cm marmagasságú, zsigerelt testtömege 60-120 kg. Testméreteiket és kondíciójukat nagyban befolyásolja élőhelyük és táplálkozásuk. (Heltay 2000).

Normál körülmények között az ünök és a bikák is másfél éves korukra érik el az ivarérettséget, azonban a bikák 5 éves koruk előtt ritkán vesznek részt a szaporodásban. A párzási időszak, azaz a bögés augusztus végétől november elejéig tart (Fragó 2002). A tehén hét és fél hónap múlva (+/- 1-2hét) egyetlen borjat hoz a világra (Páll 1985). Az ikerelés igen ritka, előfordulási aránya 0,3-0,5% (Kőhalmy 1994).

2.1.2 Dámszarvas (*Dama dama*):

A dámszarvas Európa legtöbb részén a betelepítésnek köszönhetően van jelen. Ez alól a kontinens déli, mediterrán partvidékei a kivételek, ahol valószínűleg a fajnak sikerült túlélni a jégkorszakot (Bijl & Csányi 2022). Magyarországon híres populációi élnek Gúthon és Gyulajon. A gímszarvashoz hasonlóan hazánk összes vármegyéjében előfordul kisebb-nagyobb

létszámában. 2022-es országos becsült állománya 42 344 példány, hozzávetőlegesen a harmada a gímszarvas állománynak (Csányi 2022).

A dámszarvas testhossza 120-150 cm, marmagassága 70-90 cm, a bikák zsigerelt testtömege 60-90 kg, a teheneké 30-50 kg (Heltay 2000).

Párási időszakuk, vagyis a barcogás október elejétől november elejéig tart (Chapman & Chapman 1970). Az ivarérettséget általában 16-17 hónapos korban érik el (Chapman & Chapman 1982). A vemhesség 226-237 napig tart (Fletcher 1986), aminek végén egy borjú születik (Blom et al. 1988).

2.1.3 Őz (*Capreolus capreolus*):

Az őz az egész országunkban elterjedt nagyvadfajunk. A többi nagyvadhoz képest jóval nagyobb számban van jelen, 2022-es becsült állománya majdnem eléri a 380 ezret. Az egyre növekedő hasznosítás sem vezetett a faj állományának csökkenéséhez (**3. ábra**). Az őz az apróvadász alföldi területeken nagymértékű bevételt jelent a vadásztársaságok számára (Csányi 2022).

A bakok zsigerelt tömege 15-22 kg, testhosszuk 115-135 cm. A suták zsigerelt tömege 15-19 kg, testüknek hossza pedig 95-115 cm. A bakok marmagassága 70-90 cm, a sutáké valamivel kisebb, 65-80 cm (Heltay 2000).

Párási időszakuk az üzekedés július végére, augusztus elejére esik. A suták már a születésüket követő éven vemhesülhetnek. A bakok ebben a korban már szintén ivarérettek, ám a szaporodásban -saját territórium híján- nagy valószínűséggel még nem vesznek részt. A májusig, esetleg júniusig tartó vemhesség végén egy vagy kettő, elvétve három gida születik. (Szemethy et al. 2005).

2.1.4 Vaddisznó (*Sus scrofa* L.):

A vaddisznó az egyik legelterjedtebb emlősállat a Földön (Massei et al. 2015). Hazánkban is minden vármegyében előfordul. Túrásával, taposásával és mértéktelen étvágyával már a 19. század második felében is kivívta az erdészek és a mezőgazdászok ellenszenvét (Seide 1877). Az elmúlt években azonban erősen visszaesett a számuk az afrikai sertéspestisnek és az annak okán kialakult állomány apasztásnak köszönhetően.

A vaddisznó zsigerelt tömege 70-170 kg, testhossza 150-200cm, marmagassága 80-110 cm. (Heltay 2000).

A szaporodási időszakuk, vagyis a bűgás időszaka októbertől januárig terjed. Előfordul, hogy a kocasüldők már a születési évük telén bűgnak. A kanok az ivarérettséget csak a következő évben érik el, de 2-3 éves korukig ritkán vesznek részt a szaporodásban. A 16-17 hetes vemhesség után a kocák általában 5-6 malacot hoznak a világra, de megesik, hogy ennél több malac születik egy alomba (Faragó 2009).

2.1.5 Muflon (*Ovis musimon*):

A muflon nem őshonos fajunk. Az 1800-as években gróf Forgách Károly telepítette be ghymesi birtokára (ma már szlovák terület), ahonnan a túlszaporodott állományt 1883-ban szabadon engedte (Oroszi 1996). További betelepítések történtek az 1960-1970-es években. Nagyobb számban az Északi-középhegység, a Budai-hegység, a Gödöllői-dombság, a Bakony, a Vértes, a Gerecse és a Pilis erdősült területein fordul elő (Heltay 2000). A 2022-es évben a hazai muflon állomány becsült száma csaknem 13 ezer volt. A legtöbb muflont Heves vármegyéből jelentették, Jász-Nagykun-Szolnok- és Tolna vármegyékben pedig a becsült számuk nulla (Csányi 2022).

Testének hossza 105-115 cm, marmagassága 65-78 cm, testtömege zsigerelést követően 16-40 kg (Heltay 2000).

A muflonok 18 és 30 hónapos koruk között érik el az ivarérettséget. Az üzekedési időszak jellemzően október közepén kezdődik. Az anyajuh tavasszal 1-2 bárányt hoz világra (Csányi & Majzinger 2007).

2.2 Főbb apróvad fajaink rövid ismertetése:

Az alábbi fejezetben a vadgazdálkodási és fogyasztási szempontból fontosabb apróvad fajokat ismertetem röviden.

2.2.1 Mezei nyúl (*Lepus europaeus*):

Hazánk összes vármegyéjében előfordul. 2022-ben a legtöbb mezeinyulat Békés vármegyéből jelentették, az országos becsült állomány megközelítette a fél milliót (Csányi 2022). Ez a szám a nagyvadhoz képest jóval magasabb, ám ha figyelembe vesszük a mezeinyúl apró termetét és hogy állománya az 1960-1970-es években a mostani duplája volt, akkor

komoly visszaesést állapíthatunk meg. A faj leginkább a sík, mezőgazdasági területeket preferálja, azonban a nagyobb méretű táblákon kisebb számban fordul elő (Farkas 1978). Az intenzív, nagytáblás földművelés olyannyira nem tesz jót a mezei nyúl populációknak, hogy 2030-ra az országos állománya elérheti a 4 egyed/100ha-os küszöbértéket, ami alatt vadászatát betilthatják. (Kelemen et al. 2005).

A felnőtt mezei nyulak testének testtömege általában 3,5-4 kiló közé esik (Székely & Lenner 1973).

Szaporodási ciklusukat a fotoperiódus szabályozza, ennek fő időszaka február és október közé esik (Kovács & Heltay 1993). A vemhesség 40-41 napig tart. Egy anyanyúl évente 3-4 alkalommal is fialhat, alkalmanként 2-5 kisnyulat. Tehát az utódok száma nem kevés, azonban sajnos a mezei nyulak fiatalkori mortalitása igen magas. Egy szaporodási ciklusban egy anyanyúltól született kisnyulak közül csupán 2-3 éri meg a felnőtt kort (Kovács 1986). Ráadásul a petevezeték gyakori gyulladás miatt a terméketlen nőtények aránya akár 35-40% is lehet (Kovács & Heltai 1993).

2.2.2 A fácán (*Phasianus colchicus*):

Nem őshonos fajunk. Alfajait az angolok telepítették be Ázsiából, amik később az egész kontinensen elszaporodtak (Hrobáts 1931). Ezeknek hibridjeit nevezték el vadászfácánnak. Az Országos Vadgazdálkodási Adattár információi szerint a hazai fácán állomány 2022-ben meghaladta a félmilliót. A mezei nyúlhoz hasonlóan soknak tűnhet, azonban ez a szám az 1970-es években többször meghaladta a kétmilliót is. Az állomány jócskán megcsappant az agrár-ökoszisztémák leegyszerűsödése miatt. Ezt mesterségesen tenyésztett madarak kibocsájtásával igyekeznek ellensúlyozni, azonban a tenyésztett egyedek még kevésbé adaptívak, mint a természetes szaporulat (Fragó 2006).

Testhosszuk ivartól és alfajtól függően 70-90 cm között van, testtömegük pedig 0,9-1,5 kg. (Heltay 2000).

Szaporodási időszakuk a dürgés kora tavasztól május végéig tart. A kikelést követő évben már a tojók és a kakasok is ivarérettek. A tojók 12-18 tojást tojnak, amik a 24-ik napon kelnek ki (Katona 2016). A mortalitás a fácáncsibék esetében is igen magas.

2.3 Magyarország, mint élőhely:

„Az élőhely a környezetnek azon része, mely életteret biztosít az ott élő fajok számára. Élő és élettelen elemek alkotják, vannak állandó és folyamatosan változó aspektusai. Vadgazdálkodási szempontból az élőhely biztosítja mindazt, amire a vadászterületen található vadállománynak szüksége van ahhoz, hogy egy egészséges, jó kondícióban lévő populáció egyedeitől várhassuk a vadgazdálkodási tervben szereplő számok sikeres teljesülését.” - írja Dr. Varga Balázs az Országos Magyar Vadászkamara weboldalán (Varga 2022). Professzor Dr. Csányi Sándor megfogalmazásában az élőhely az a hely, amely tartalmazza azokat a környezeti feltételeket és biztosítja azokat a környezeti forrásokat, amelyekkel egy populáció egyedei képesek életben maradni és sikeresen szaporodni, aminek eredményeként az adott helyen életképes állomány alakul ki és marad fenn (Csányi 2023). Bár Magyarország a természeti adottságainak köszönhetően változatos élőhelyekben gazdag, az idealizált elképzelések ritkán valósulnak meg.

A környezetünk, így a vadak élettere is állandóan változik. Ennek egyik oka például a klímaváltozás és az ezzel járó gyakori szélsőséges időjárás, ami erősen hat a növények és a vadon élő állatok élőhelyeire is (Levinsky et al. 2013). Hazánkban a változást elsősorban a hőmérséklet növekedésében és a csapadék csökkenésében tapasztalhatjuk (Láng et al. 2006). Gondoljunk csak a 2022-es, hónapokig elhúzódó aszályra, ami nagy kihívást jelentett a vadgazdálkodók számára is.

Magyarországon az erdősült területek elsősorban a nagyvad számára jelentenek élőhelyet, de a gyérebb, ritkásabb ligeterdők, cserjések az apróvad számára is egyet jelentenek a menedékkal. Ezeknek a területeknek a mérete összességében lassan ugyan, de növekszik. Zambó Péter erdőkért felelős államtitkár nyilatkozata szerint a Nemzeti Erdőleltár nyilvántartása alapján 2022-ben az ország területének 25,4%-át borította erdő (http1). Ez többek között a 2019-ben meghirdetett Országfásítási Programnak köszönhető, aminek célja nem csupán az erdőterületek gyarapítása, hanem a települések zöldítése. Terveik szerint 2030-ra az erdővel borított területek nagysága hazánkban eléri a 30%-ot.

A Központi Statisztikai Hivatal nyilvántartása szerint 2022-ben a mezőgazdasági művelés alatt álló földek mérete összesen 5,08 millió hektár volt. Ez a szám az elmúlt években csak minimális ingadozást mutat. A mezőgazdasági területek közel 82%-át a szántóföldek teszik ki. Ez az arány az elmúlt 20 évben alig változott (http2). Ezen ágazati tevékenység természetesen létfontosságú az emberi társadalmunk számára, azonban a művelt területeken

végbemenő változások már jóideje az apróvadfajok élőhelyének folyamatos romlását idézik elő (Heltai 2014). A saját tapasztalatom az, hogy a vadgazdák hiába hajlanának az apróvadas élőhelyfejlesztés irányába, a földtulajdonos gazdák gyakran nem partnerek ebben. Sajnos sok esetben az ökológiai jelentőségű vizesárkokat és táblaszegélyeket is beszántják, hiszen a nagyobb termőterület nekik nagyobb bevételt jelent. Ráadásul az alföldi területeken még mindig előfordulnak olyan földművesek, aki az apróvadra kártevőként tekintenek.

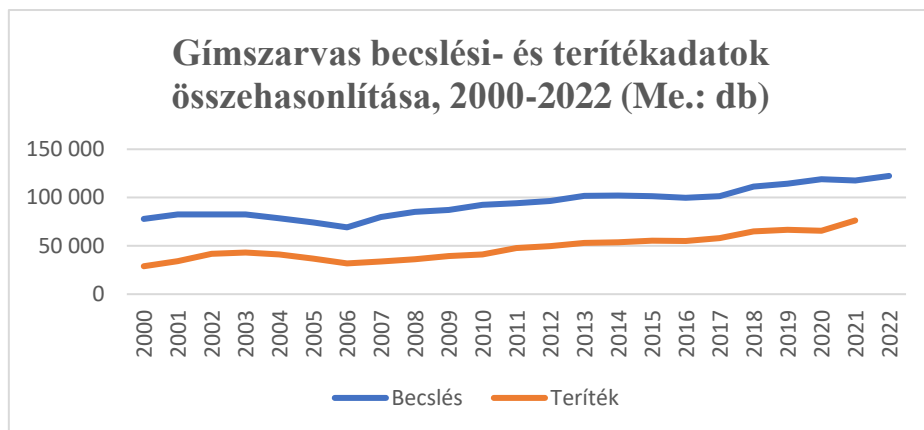
Szintén fontos élőhelytípus a gyepterület. 2022-ben 771 ezer hektár gyepet jegyzett a Központi Statisztikai Hivatal (<http2>). A gyepterületek nagysága az 1850-es évek közepén még több, mint 70%-kal nagyobb volt. A jó minőségű gyepeket idővel bevonták a szántóföldi művelésbe, a megmaradtak jórésze pedig gyenge termőképességű (Heltai 2014).

A nádasok mérete is rengeteget csökkent. Az elmúlt 170 évben 144 ezer hektárról 35 hektárra esett vissza (<http2>). Ennek az egyik oka valószínűleg a mocsaras területek lecsapolása, mezőgazdasági művelés alá vonása és az Alföldön jelentkező elsivatagosodás. Ez vadgazdálkodási szempontból sem előnyös, ugyanis a nádasok nem csak a vízimadarak számára jelentenek otthont és menedéket, hanem a fácán egyik természetes élőhelye (Vertse 1980) és a vaddisznó is szívesen bujkál benne.

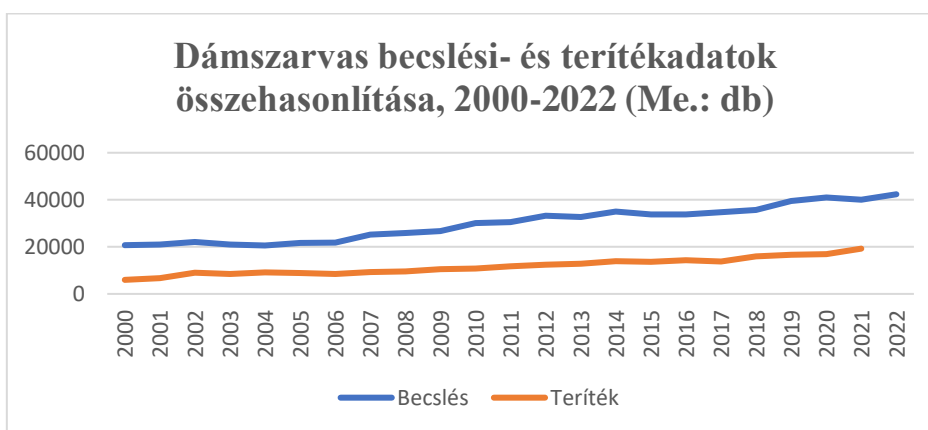
2.4 A vadállomány alakulása és hasznosítása Magyarországon:

2.4.1 A nagyvadállomány alakulása:

Az Országos Vadgazdálkodási Adattár (OVA) adatai és közlései alapján elmondható, hogy a gímszarvas és a dámszarvas létszáma a 2022-es jelentések szerint az általam vizsgált időszakban növekedett. A gímszarvas állomány a 2000-es év becsült létszámához képest 57,4%-kal nőtt (**1. ábra**), a dámszarvasok száma ez idő alatt megduplázódott (**2. ábra**). A zárttéri vadtartásban levő állományok kisebb-nagyobb ingadozást mutatnak. 2021-ben arányuk a becsült érték összegében 4,4% volt a gímszarvas esetében, a dámszarvas esetében pedig 17,7%.

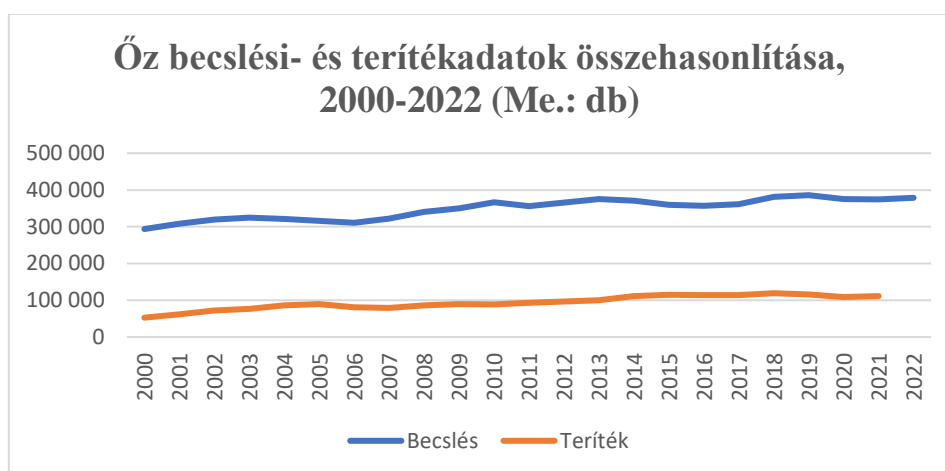


1. ábra: Gímszarvas becslési- és terítékadatok összehasonlítása 2000 és 2022 között az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján



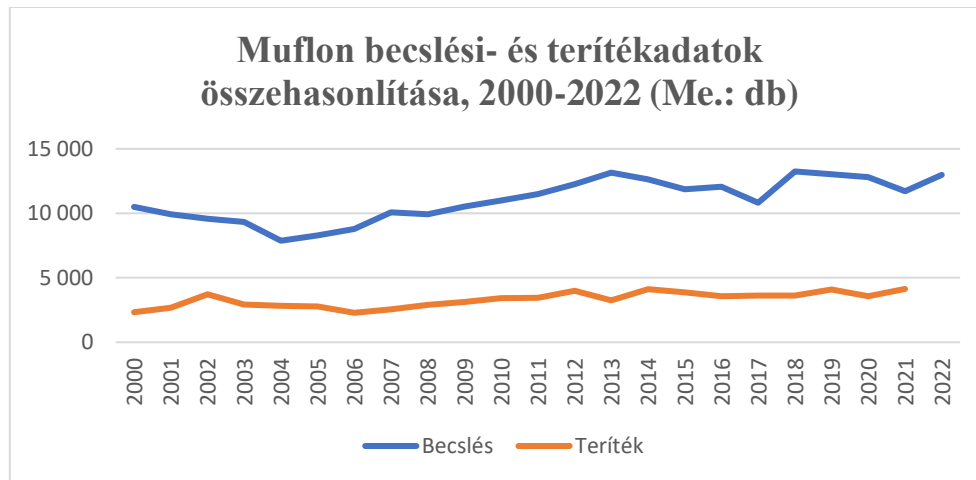
2. ábra: Dámszarvas becslési- és teríték adatok összehasonlítása 2000 és 2022 között a Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

Az őz a leggyakoribb nagyvadunk. 2022-ben számukat 379 104-re becsülték (**3. ábra**). Létszámuk valamivel nagyobb ingadozást mutat a többi vizsgált fajhoz képest, de összességében 29%-kal nőtt hazánkban az állományuk az elmúlt 22 évben.



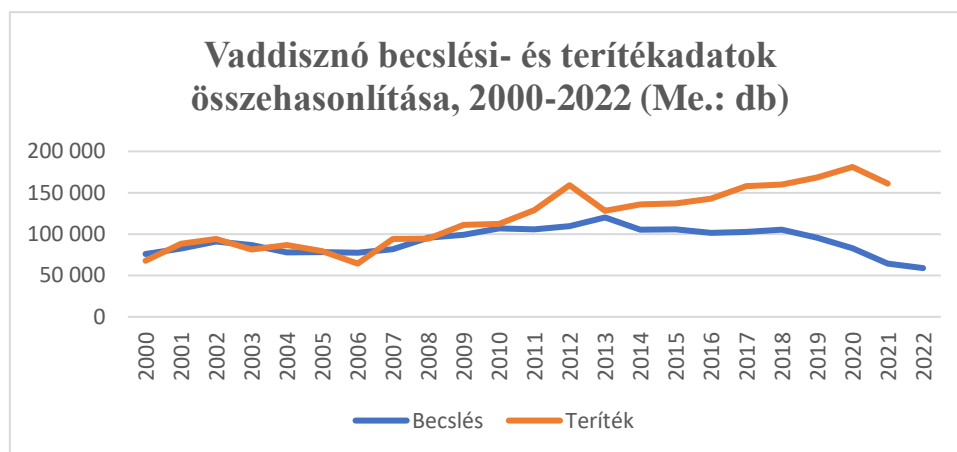
3. ábra: Őz becslési- és terítékadatok összehasonlítása 2000 és 2022 között a Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

Muflonból a becslések szerint 2022-ben 12 995 példány volt, ez 23,8%-os növekedést jelent 2000 óta (**4. ábra**). A zárttéri muflon tartás viszonylag elterjedt. Az elmúlt 20 évben 23-32% között mozgott az aránya a becsült értékben. Ez 2021-ben 29,4% volt.



4. ábra: Muflon becslési- és terítékadatok összehasonlítása 2000 és 2022 között az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

Nagyvadjaink közül a vizsgált időszakban egyedül a vaddisznó állománya csökkent, összesen 22,5%-kal (**5. ábra**). Ez a csökkenés az afrikai sertéspestisnek (ASP) és a megállítása érdekében megemelt lelövés számnak tudható be. Az afrikai sertéspestis 2018-ban jelent meg Magyarországon. A 2018-as becsült adatokhoz képest 43,9%-kal esett vissza a vaddisznók létszáma. Ez ilyen rövid idő alatt óriási visszaesés, azonban sajnos a vaddisznó állomány radikális csökkentése szükségszerű a járvány visszaszorításának érdekében.



5. ábra: Vaddisznó becslési- és terítékadatok összehasonlítása 2000 és 2022 között az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

Fontosnak tartom itt megjegyezni, hogy a vadlétszám meghatározása meglehetősen nehézkes feladat. "Alapvető gond, hogy a megbízható állománybecslési adatok gyűjtésére nincs megfelelő módszer, ..." (Náhlik 2011) – Hangzott el az Országos Erdőtanács ülésén.

2.4.2 A nagyvad állomány hasznosítása:

A 2021-2022-es vadászati évében az évek óta tartó nagyfokú hasznosítás ellenére sem mutatkozik visszaesés vagy stagnálás a gímszarvas és a dámszarvas állományában (Csányi 2022).

A gímszarvas terítéke 2021-ben 76 223 volt. Ez a 2011-es évhez képest közel 55%-kal több lelövést jelent, az 1990-es évek végén pedig ez a szám a 2021-es értéknek csupán a harmada volt (**1. ábra**). Viszont a zárttéri vadtartásból származó gímszarvasok aránya a terítéken az elmúlt tíz évben csökkenő tendenciát mutat. Ez az arány az említett évben csupán 1,1%.

A dámszarvas terítéke is évről évre növekszik. 2021-ben túllépte a 19 ezret. Ez a szám 2011-ben 11 700 volt, a '90-es évek végén pedig még az 5500-at sem érte el (**2. ábra**). A zárttéri tartásból származó lelövések száma összeségében ennél a nagyvadfajnál is csökken, a vizsgált évben 10%. Az adatok rámutatnak, hogy a nagy mértékű hasznosítás fenntartása, esetleg fokozása szükséges a gím- és a dámszarvas esetében a velük összefüggésbe hozható konfliktushelyzetek csökkentésének okán (Csányi 2022).

A terítékre került őzek száma 2021-ben meghaladta a 111 ezret. Ez közel a 30%-a tavaszi becsült állománynak. Ennek ellenére a 2022-es becslések szerint a faj példányszáma 1,3%-kal növekedett az előző évhez képest (**3. ábra**). Tehát úgy tűnik, hogy a magasfokú hasznosítás ellenére az őz állomány is stabil, kiegyensúlyozott.

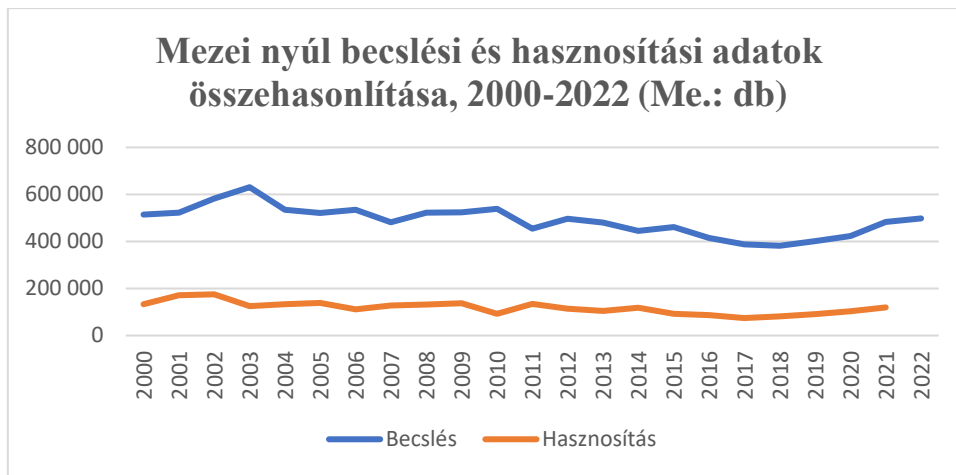
2021-ben 4136 muflon került terítékre, ami 35,3%-kal több az azt megelőző évi terítékadatnál (**4. ábra**).

A 2021-ben a vaddisznó állományban 161 270 diagnosztikai lelövés történt. Sajnos az afrikai sertéspestis elleni védekezés indokoltá teszi az apasztást, hiszen a járvány könnyen áterjedhet akár a házi sertésekre (*Sus scrofa domestica*) is. A zárttéri vadtartásból származó lelövés a vaddisznó esetében is egyre kevesebb. Aránya 2021-ben már csak 5,4% a 2011-es 9,8%-hoz képest.

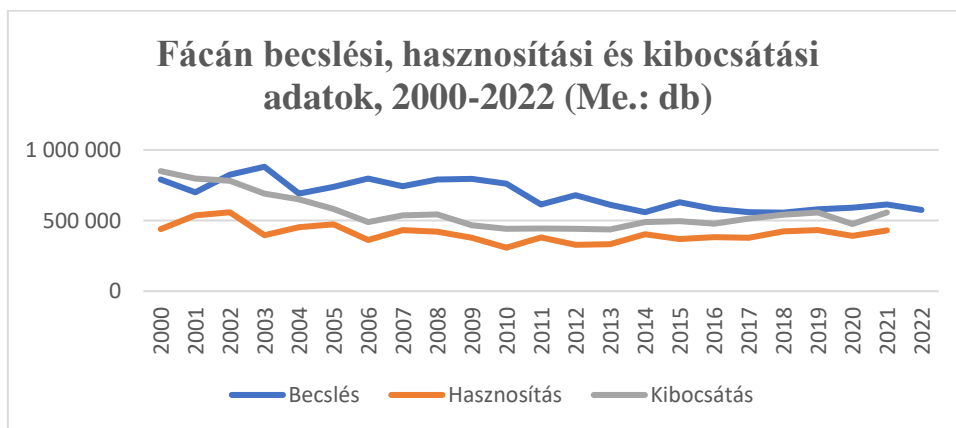
2.4.3 Az apróvadállomány alakulása:

Az alábbi fejezetben csak a két fő apróvadunk helyzetét vizsgáltam, hiszen hasznosításban és értékesítésben a többi apróvadfaj jóval elmarad mögöttük.

A mezei nyúl és a fácán állománya is meglehetősen ingadozó. Az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján elmondhatjuk róluk, hogy az 1970-es évek óta számuk ugyan nem folyamatosan évről évre, de összességében csökkenő tendenciát mutat. A mezei nyúl állomány az évezred eleje óta 3,3%-kal csökkent, viszont az elmúlt években némi javulás tapasztalható (**6. ábra**). Számuk a 2022-es becslés alapján meghaladja a 497 ezret. A fácánok száma ez idő alatt 27%-kal csökkent. A jelentett állományuk 575 ezer (**7. ábra**).



6. ábra: Mezei nyúl becslési- és hasznosítási adatok 2000 és 2022 között az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján



7. ábra: Fácán becslési, hasznosítási és kibocsátási adatok 2000 és 2022 között az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

Az apróvad állomány hanyatlása kétségtelenül a fentebb már említett mezőgazdasági területeket érintő változások számlájára írható. A kiváló gyepterületek művelés alá vonása, az

intenzív technológiák, a nagytáblás térszerkezet mind-mind szerepet játszanak az apróvad létszámának megfogyatkozásában (Faragó 2006).

2.4.4 Az apróvad állomány hasznosítása:

Az Országos Vadgazdálkodási adattár információi alapján az apróvad állomány hasznosítása hozzávetőlegesen követi a becslések ingadozó, de összességében csökkenő tendenciáját.

A 2021/2022-es vadászati évben kis híján 97 ezer mezei nyúl került terítékre. Ez több, mint 27,5%-kal haladja meg az azt megelőző évet. A teljes hasznosítás megközelítette a 120ezret, ezen belül az élőnyúl értékesítésének aránya csökkent, nem éri el a 20%-ot (**6. ábra**).

Fácánból közel 430 ezer példány került terítékre, az azt megelőző vadászati célú kibocsátás valamivel több, 557 ezer volt. Ez a teríték esetében 9,7%-os, a kibocsátás esetében pedig 17%-os növekedést jelent az azt megelőző évhez képest. A kibocsátott fácánok száma 110 ezerrel volt több, mint 2011-ben, viszont a lőtt fácánoké csak 50 ezerrel (**7. ábra**).

2.5 Lőtt vad értékesítéséből származó bevétel:

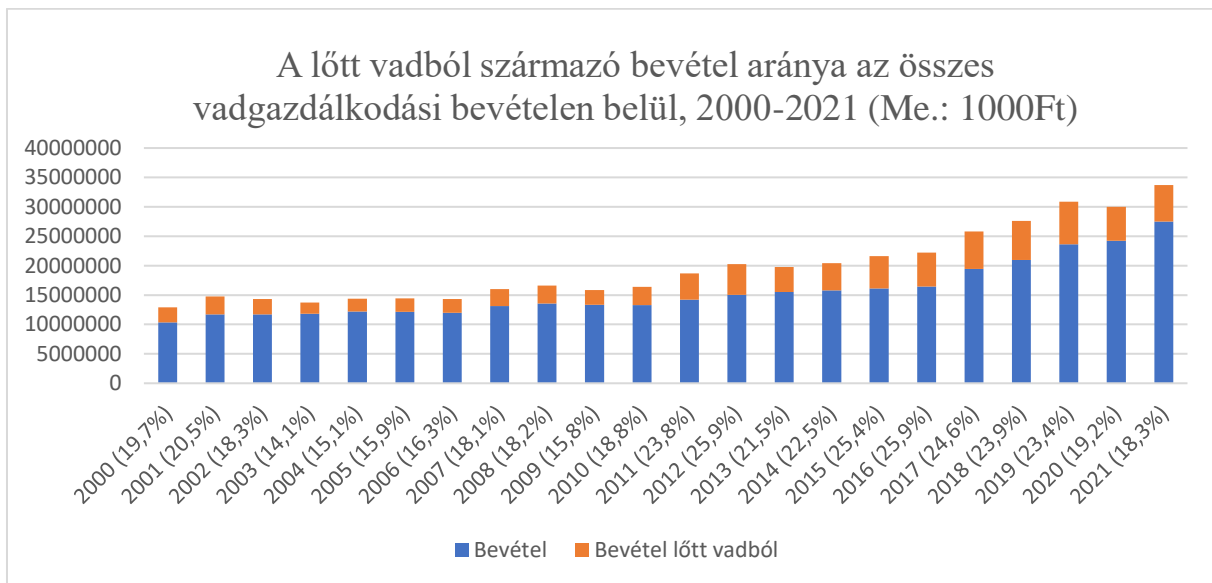
A magyar vadgazdálkodási ágazat az 1960-as évektől jelentős fejlődésnek indult. A szakemberképzés, a gazdálkodási színvonal emelkedése és a világrekord gímbikák nagyot lendítettek a szakág tekintélyén. A '90-es években Európa több országában bekövetkezett rendszerváltozás, az ezzel járó politikai és gazdasági változások, a külföldi konkurenciák megjelenése némiképpen elbizonytalanították a magyar vadgazdálkodás jövőjét. A nagyfokú piacvesztést azonban megakadályozta a már stabil vendégkör és a kialakult vendéglátási gyakorlat (Schiberna & Szalai 2015).

Az Országos Vadgazdálkodási Adattár alapján a magyar vadgazdálkodási ágazat jövedelmező. Utoljára 20 éve, tehát 2003-ban zárult veszteséggel az év. Ezen kívül még a 2006-os év mondható mélypontnak, amikor is a bevétel csupán 20 millió forinttal haladta meg a kiadásokat. A 2021-es pénzügyi adatok szerint az ágazat bevétele abban az évben meghaladta a 33 milliárd forintot, amiből megközelítőleg 4 milliárd forint volt az eredmény. A bevétel, ha nem is folyamatosan, de a 2000-es évek óta egyre csak növekszik.

A vadgazdálkodási bevételen belül a lőtt vadból származó bevétel szintén mutat némi ingadozást (**8. ábra**). Százalékos aránya az elmúlt 10 évben szinte folyamatosan 20% fölötti,

többször elérte a 25%-ot is. Ez alól kivétel a 2020-as és a 2021-es év. Ezekben az években a lőtt vadból származó bevétel csökkenéséhez valószínűleg nagyban hozzájárulhatott az afrikai sertéspestis.

Meglepő, de a vadgazdálkodási bevételek alakulásában a 2009-es gazdasági válság és az elmúlt évek koronavírussal terhelt időszaka is csak egy kisebbfajta recessziót okozott. Komolyabb összeomlást az ágazatban összeségében még ezek a kihívásokkal teli évek sem idéztek elő.



8. ábra: Lőtt vadból származó bevétel és annak százalékos aránya az összes vadgazdálkodási bevételen belül 2000-2021 között az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

Az értékesített lőtt vad összömege gyakorta meghaladja az évenkénti 10 millió kilogrammot. A lőtt nagyvadnak csupán töredéke kerül saját felhasználásra a vadászok körében, sokkal számottevőbb az értékesített nagyvad aránya (**1. táblázat**). Ez az apróvad esetében fordítva van. 2021-ben gímszarvasból és -az afrikai sertéspestis járvány ellenére- vaddisznóból értékesítettek a legnagyobb mennyiségben. Ugyanebben az évben az őz volt az a nagyvad, aminek a vadrészként felhasznált mennyisége a legjobban megközelítette az értékesített mennyiségét. Ez az arány egyébként a 2021-et megelőző évekre is jellemző.

1. táblázat: Lőtt vad értékesítés és felhasználás 2021-ben az Országos Vadgazdálkodási Adattár adatai alapján

	Értékesítés		Felhasználás	
	darab	kg	darab	kg
Gímszarvas	62 237	4 780 977	10 928	644 624
Dámszarvas	14 506	491 307	3 683	112 897
Őz	77 552	1 117 627	30 629	393 447
Muflon	3 336	55 836	587	10 215
Vaddisznó	84 365	4 199 185	18 362	663 139
Mezei nyúl	18 248	-	48 074	-
Fácán	84 729	-	224 937	-

2.6 A vadhús beltartalmi értékei:

Az emberiség egyik legfontosabb tápláléka már ősidők óta a hús. A hús a magas tápérték-, fehérje-, ásványianyag- és vitamintartalmának köszönhetően fontos szerepet tölt be táplálkozásunkban (Lugasi 2006).

A magyar vadhús kiváló élelmiszer alapanyag, a belőlük készült árucikkek Európában keresettek. A vadhús hasznos tulajdonságai bizonyítottak:

- zsírtartalmuk alacsony
- koleszterintartalmuk szintén alacsony
- fehérjetartalmuk kiemelkedő
- vas tartalmuk is magas
- nem tartalmazzak antibiotikumot (Balsay 2013)

Vizsgálatok szerint például az őz húsa több B1-vitamint tartalmaz, mint a marháié (Vörös 2009). A vad természetszerű életvitele és táplálkozása befolyásolja a húsának élettani és élvezeti értékeit. Tovább emeli az értékét, hogy egyéni vadászaton történő lelövésakor nem játszanak közre olyan stresszt okozó tényezők (mint pl. befogásnál, szállításnál, levágásnál stb.), amik rontanák a hús minőségét (Nagy et al. 2013).

2. táblázat: Vadhúsfélék makrotápanyag és tápérték tartalmának összehasonlítása egyéb húsfélékkel (http3)

	Energia/100g (KJ; kcal)	Fehérje (g)	Zsír(g)	Szénhidrát(g)
Szarvas	505; 121	20,7	3,9	0,6
Őz	428; 102	20,8	1,9	0,4
Vaddisznó	460; 110	21,6	2,4	0,4
Fácán	455; 109	22,3	1,9	0,5
Csirke	462; 111	21,5	2,5	0,4
Marha (közepes zsírtartalmú)	858; 205	19	14	0,6
Sertés (közepes zsírtartalmú)	1202; 288	17,5	23,9	0,3
Ponty	596; 143	15,8	8,7	0,1

2.7 A vadhús hazai értékesítésének nehézségei:

Hiába az előző fejezetben felsorolt beltartalmi és kulináris értékek, hiába az ágazatban rejlő gazdasági lehetőség, a magyar piacon a vadhús értékesítése a sok pozitívum ellenére is nehézkes. Jelenleg a Magyarországon terítékre kerülő nagyvad túlnyomó része az Európai Unió más tagországaiban kerül feldolgozásra és elfogyasztásra (Gyurcsó et al. 2022).

Az alábbi fejezetben azokat a tényezőket sorolom fel, amik véleményem szerint leginkább negatívan befolyásolják a magyar honpolgárok vadhús fogyasztási szokásait. Ezek a tényezők szolgáltak alapul a saját felmérésem kérdőívének összeállításában is.

2.7.1 Nehezen megfizethető:

2023 júliusában bruttó 559 ezer forint volt a Magyarországon teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagkeresete, a kedvezmények figyelembevételével számolt nettó átlagkereset pedig 385 ezer forint volt (http4). Ez nem tűnhet kevésnek, de a teljes képhez hozzátartozik, hogy 2022. év elejéhez képest 25,7%-kal emelkedtek a fogyasztói árak (http5). Ráadásul a 2022-es adatokból az is kiderül, hogy a Budapesti bérek mögött a vidékiek jócskán elmaradnak. Békés és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben a nettó havi átlagkereset nem érte el a 250 ezer forintot sem (http6). Nem is meglepő, hogy a legtöbb magyar fogyasztó alaposan megnézi a megvásárolni kívánt termékek árát.

Egy 2014-ben, hazánkban végzett kérdőíves tanulmány szerint a válaszadók 63,4%-a semmilyen formában nem fogyaszt vadhúst. A nem fogyasztók 42,9%-a „Nem engedheti meg magának” válaszkategóriával indokolta, hogy miért kerüli az efféle ételeket (Torma et al. 2014).

3. táblázat: Vad- és egyéb húsok árának összehasonlítása

	ár (ft/ kg)	ár a sertéscomb árához viszonyítva
Szarvas comb (csont nélkül)	4 528	302%
Szarvas gerinc (csont nélkül)	10 413	694,6%
Vaddisznó comb (csont nélkül)	4 550	303,5%
Vaddisznó gerinc (csont nélkül)	5 590	372,9%
Őz comb (csont nélkül)	5 865	391,2%
Őz gerinc (csont nélkül)	14 965	998,3%
Muflon comb (csont nélkül)	3 790	252,8%
Fácán egész/ comb	3 850	256,8%
Fácán mell	6 990	466,3%
Nyúl	4 990	32,8%
Sertéscomb	1 499	100%
Sertés karaj (csont nélkül)	2 399	160%
Marha comb (csont nélkül)	4 399	293,4%
Marha hátszín filé	4 399	293,4%
Csirkecomb	1 449	100%
Csirkemell	1 998	133,2%

A **3. táblázatban** néhány vadhús típus árának összehasonlítása látható a sertés-, a marha- és a csirke húsának árával. Az összehasonlításhoz a Vadex Mezőföldi Erdő- és Vadgazdálkodási Zrt. üzletének, az Erdei Delikatesz Szaküzlet ár listáját vettem alapul ([http7](http://7)). A sertés-, a marha és a csirkehús esetében a Tesco és az Auchan üzletláncok aktuális (2023 tavasz) árai szolgáltatták az összehasonlítási alapot. Ezek az üzletláncok népszerűek és könnyen elérhetőek szinte az ország egész területén. Itt meg kell említenem, hogy a sertéscombra és a csirkemellre 2023 tavaszán a kormány által 2022-ben bevezetett árkorlátozás volt érvényben.

A listán jól látni, hogy a vadhús és egyéb, közkedveltebb húsfélék között számottevő az árkülönbség. A fácánmell például háromszor annyiba kerül, mint a csirkemell és a comb ára is több, mint a duplája a fácán esetében. A sertés és a nagyvad között is hasonló a helyzet. Ugyanakkor a marhacomb és a nagyvad combhús ára között alig van különbség.

A füstölt, feldolgozott termékek között ugyanilyen szignifikáns az árkülönbség. A szalámik esetében a vadból készült termékek 30-40%-kal is többbe kerülhetnek, a szarvas sonka ára pedig akár a többszöröse is lehet a sertésből készült hasonló készítményeknek.

Ezen a helyzeten sajnos igen nehéz változtatni értékesítői oldalon is, hiszen a hús minőségi szelektálása, az állategészségügyi szabályok betartása jókora költségekkel járnak (Balsay 2013). Ezen kívül adott esetben egy roncsolt, szennyezett testből kevesebb értékesítő

rész kerül ki, a fogyasztásra nem alkalmas részek elszállítása, megsemmisítése pedig szintén plusz anyagi teher (Komarek & Tóth 2018).

2.7.2 Nehezen hozzáférhető:

A vadhúshoz való hozzáférhetőség és a fogyasztás gyakorisága között szoros kapcsolat áll fent. A vadhúshoz a legtöbb magyar állampolgárnak nem könnyű hozzájutni és ez gátat szab számukra a vásárlásban és a végső felhasználásban (Berger 2015).

A nagyobb üzletláncok zömében, ha csak szűkös kínálattal is, de a legtöbb esetben már árusítanak vadhúst, vidéken viszont a kisebb boltokban csak nagyon ritkán kapni. Pozitív változást hozhatott volna, hogy ezek a nagyobb üzletláncok a Covid-19 járvány idején remek, könnyen kezelhető webshopokat kezdtek üzemeltetni, aminek segítségével az ország bármely pontján kérhetnek házhozszállítást a vásárlók. De sajnos a hozzáférhetőség megkönnyítése sem lendített a fogyasztáson annak ellenére, hogy a hazai e-kereskedelem 2020-ban 45%-kal, 2021-ben pedig további 30%-kal bővült (Gyöngyösi 2022). A fellendülés elmaradása valószínűleg annak is köszönhető, hogy az emberek nem szívesen rendelnek hamar megromló ételeket félve attól, hogy nem megfelelő körülmények között szállítják.

2.7.3 Nehezen elkészíthető:

A már említett kérdőíves tanulmány eredményei szerint a vadhúst nem fogyasztók körében a negyedik leggyakrabban felmerülő indok a bonyolult elkészíthetőség volt. Ez ugyan csak 6,6%-át jelentette a válaszadók azon csoportjának, akik nem fogyasztanak vadhúst (Torma 2014), viszont a probléma releváns, hiszen a vásárlók egy része előnyben részesíti a gyorsan és egyszerűen elkészíthető alapanyagokat (Komarek & Tóth 2018).

Sokan azt gondolhatják, hogy vadhús nem a könnyen elkészíthető kategóriába tartozik. Ennek ellenére, bár a főzés ízlés dolga is, de a konyhai alpműveletek nem térnek el a tenyésztett vágóállatok húsanak elkészítésétől és a fűszerezésük is egyszerű, hiszen a vadhús alapízét elnyomni intenzív ízű fűszerekkel szükségtelen (Tolnai 1983).

2.7.4 Változó táplálkozási szokások:

Véleményem szerint a szakdolgozatom témája kapcsán lehetetlen nem szót ejteni a megváltozott és folyamatosan változó táplálkozási szokásokról. A növényi alapú étrend már több, mint százéves múltra tekint vissza, azonban a növényi étrendet követők és a vegán

életmódot folytatók száma nem csak világszerte, hanem hazánkban is egyre növekszik (Szabó et al. 2016).

A Központi Statisztikai Hivatal 2019-es Egészségügyi helyzetkép című kiadványa szerint a 15 és 34 év közötti magyarok több, mint 2%-a valamilyen vegetáriánus étrendet követ, tehát semmilyen formában nem fogyaszt húst ([http8](#)). Ez az arány az Egyesült Királyságban a teljes lakosságot figyelembe véve 4-5%-ra tehető, az Egyesült Államokban pedig 3,3%-ra (Kubányi & Szűcs 2019).

A növényi étrendet követők között egyre több a vegán. A vegán életmód nem csupán az állati eredetű termékek elfogyasztását zárja ki, hanem „mindennemű állati termék használatát (pl. tartós fogyasztásicikkek), illetve olyan technológiák alkalmazását is elveti, melyekhez bármilyen formában állatokat használnak” (Horváth-Szováti 2018). Azt gondolom joggal feltételezhetjük, hogy az efféle életmódot követők körében nem csak a vadhúsfogyasztás, de maga a vadászat is egy elítélendő dolog.

3 Anyag és módszer

3.1 Szakirodalmi adatgyűjtés:

A szakirodalmi adatgyűjtéshez több tucat szakkönyvet, internetes forrást, tananyagot és egyéb tudományos publikációt használtam fel. Nagy segítségemre volt az Országos Vadgazdálkodási Adattár, aminek adatait Excel program segítségével tudtam grafikonokon szemléltetni.

3.2 Kérdőíves adatgyűjtés:

A kérdőíves adatgyűjtés manapság igen népszerű. Az internet segítségével kérdőívünket könnyedén juttathatjuk el a világ szinte bármelyik pontjára.

A saját kérdőívem elkészítéséhez jónéhány, hasznos tanácsokkal szolgáló cikket olvastam el és túlzás nélkül mondhatom, hogy több száz mások által készített kérdéssort töltöttem ki.

A 20 kérdésből álló felmérést Google űrlapként szerkesztettem meg. Az elkészült kérdéssort a legnagyobb közösségi oldalakon, a Facebook-on és az Instagram-on keresztül juttattam el a kitöltők nagyrésztéhez. A Facebook-os kérdőív „cserebere” csoportok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az ország minden megyéjéből érkezzenek kitöltések a kutatáshoz.

Nagy csalódást okoztak viszont a nemzetközi „survey exchange” csoportok, amik szinte alig hoztak eredményt az Egyesült Államokra és a Németországra vonatkozó kérdőívekkel. Ezt a két országot azért is választottam, mert itt él a legtöbb közeli ismerősöm, ám a kitöltések száma jóval kevesebb lett a vártnál.

Az összegyűlt adatokat a Google Űrlap program egy Excel file-ba rendezte, valamint kérdésenként diagramokkal és grafikonokkal segítette a kiértékelést. Az eredményekből pontonként én magam is elkészítettem az adott kérdésnek megfelelő ábrát és ezeket használtam fel a kiértékeléshez. A magyar kérdőív eredményeinek szemléltetésére többnyire kördiagramokat és oszlopdiagramokat alkalmaztam, azonban a Németországból és az Egyesült Államokból érkezett válaszokat az összehasonlíthatóság kedvéért táblázatokba rendeztem.

4 Kérdőívek eredményei és kiértékelésük

4.1 A magyar kérdőív kiértékelése:

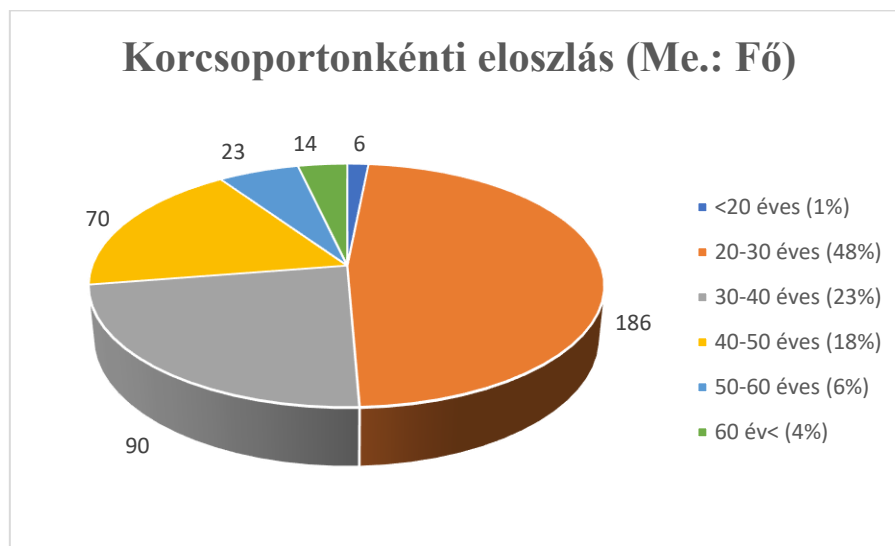
4.1.1 A kitöltők demográfiai adatai:

A magyar kérdőívet összesen 389 személy töltötte ki. A kitöltők közül 266 volt nő és 123 volt férfi (**9. ábra**).



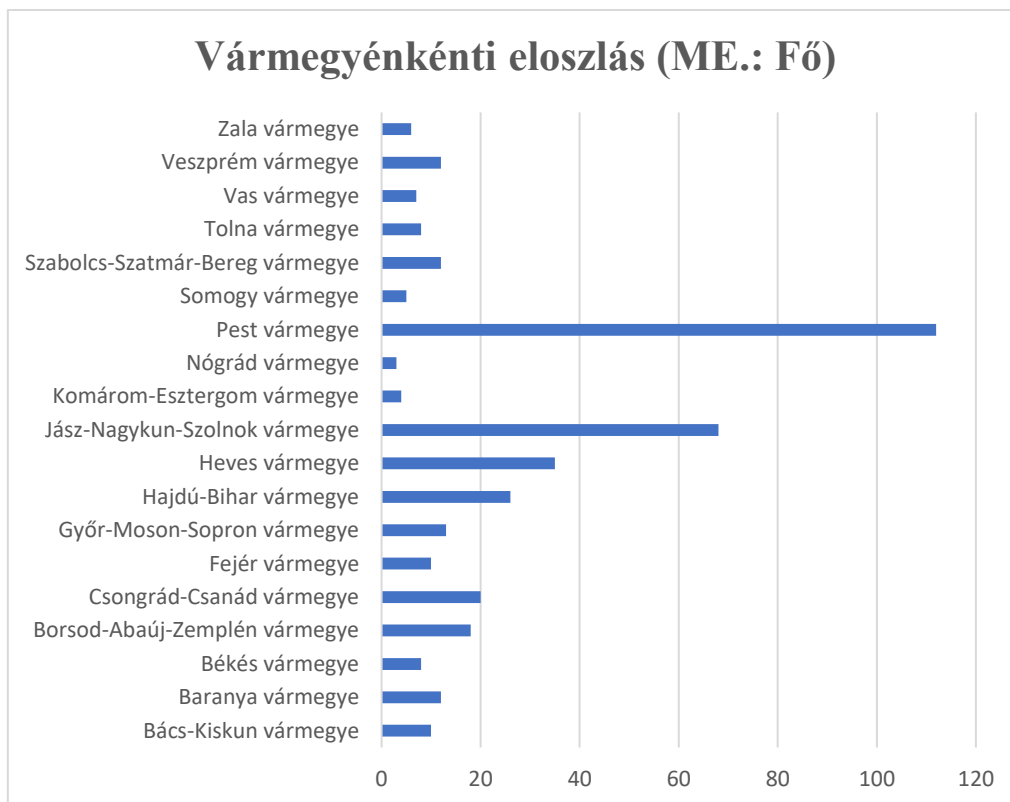
9. ábra: A kitöltők nemenkénti eloszlása

A legtöbb kitöltő a húszas éveiben jár (186 fő), ezt követi a harmincas korcsoport (90 fő), a negyvenes korcsoport (70 fő) és az ötvenes korcsoport (23 fő). A legkevesebb választ a hatvan fölöttiek (14 fő) és a húsz éven aluliak adták (6 fő) (**10. ábra**).



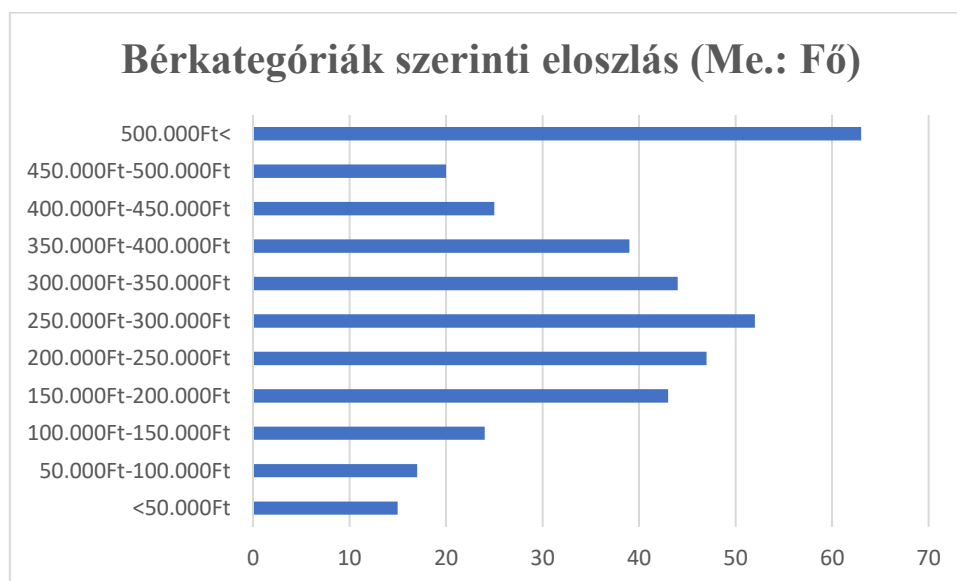
10. ábra: A kitöltők korcsoportonkénti eloszlása

Helyileg Pest vármegyéből érkezett a legtöbb válasz (112), ezt követi Jász-Nagykun-Szolnok- (68) és Heves vármegye (35). A legkevesebben Komárom-Esztergom- (4) és Nógrád vármegyében (3) töltötték ki a kérdőívet (**11. ábra**).



11. ábra: A kitöltők vármegyéenkénti eloszlása

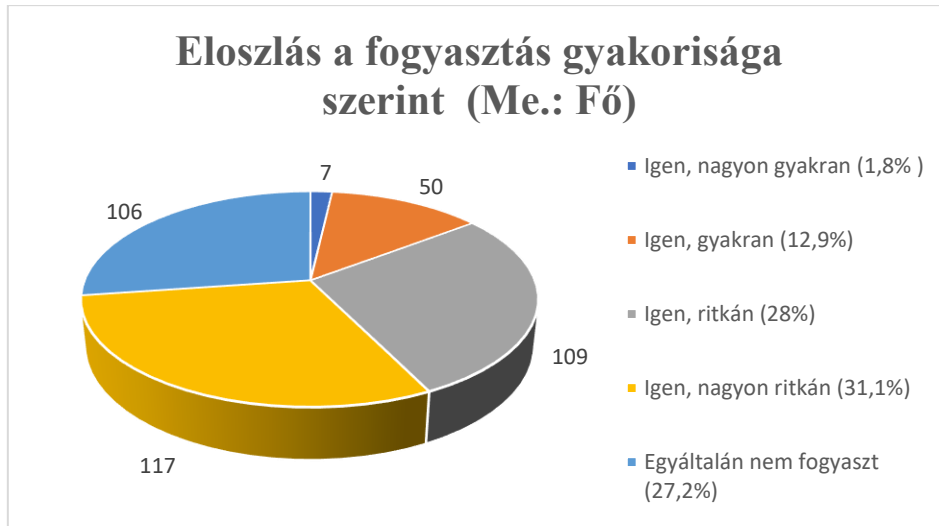
A kitöltők a legnagyobb számban a havi nettó 500 ezer forint feletti kereseti kategóriába tartoznak (63 Fő, 16,2%), a legkevesebben pedig a havi nettó 50 ezer forint alatti kereseti kategóriába (15 fő, 3,9%) (**12. ábra**).



12. ábra: A kitöltők bérekategória szerinti eloszlása

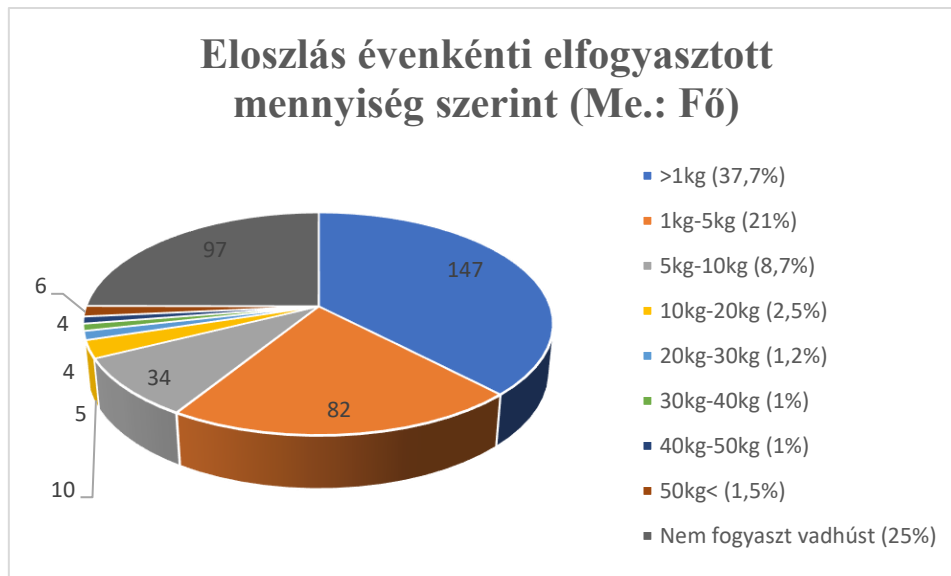
4.1.2 Vadhús fogyasztással kapcsolatos kérdések:

A válaszadók 31,1%-a bevallása szerint csak nagyon ritkán fogyaszt vadhúst (117 fő). Az erre vonatkozó kérdésnél a második legtöbbet választott válasz szerint 28% ritkán, néhány havonta fogyaszt vadhúst (109 fő). 27,2% egyáltalán nem (106 fő), 12,9% gyakran, havonta legalább egyszer (50 fő) és csupán 1,8% fogyasztja nagyon gyakran, hetente legalább egyszer (7 fő) (13. ábra).



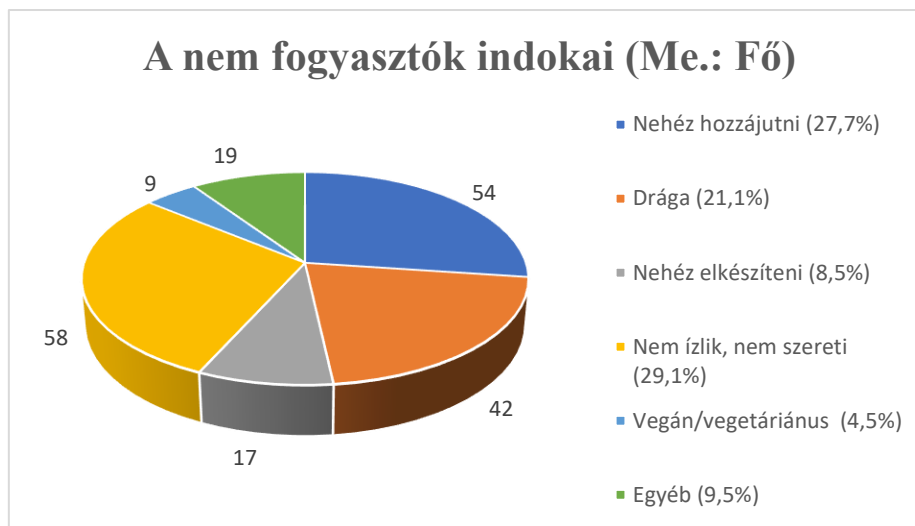
13. ábra: A kitöltők eloszlása a fogyasztás gyakorisága szerint

Az évenként elfogyasztott vadhús mennyiségére vonatkozó kérdésnél a legtöbben az egy kilónál kevesebb kategóriát választották (37,8%, 147 fő). A második helyre 24,9%-kal a vadhúst egyáltalán nem fogyasztók kerültek (97 fő). 21,1% fogyaszt egy és öt kiló közötti mennyiséget (82 fő) és csupán 1% haladja meg az elfogyasztott vadhús mennyiség az évi 50kg-t (6fő) (14. ábra).



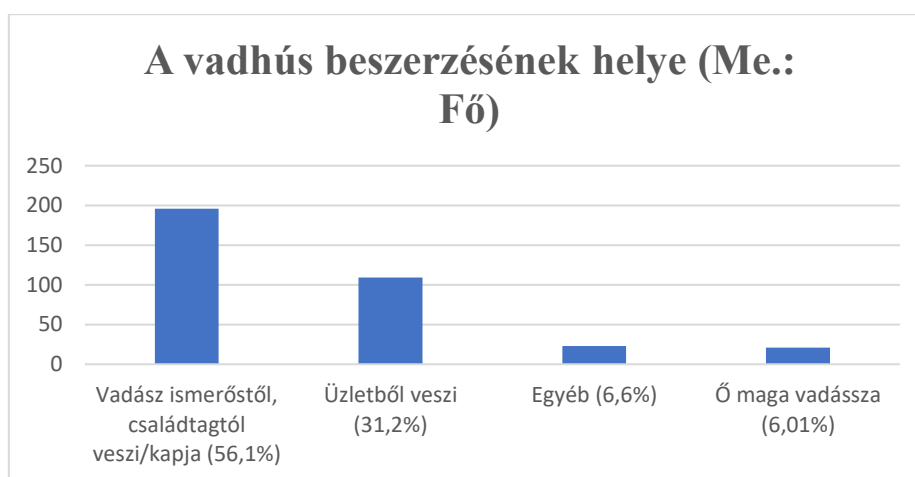
14. ábra: A kitöltők eloszlása évenként elfogyasztott mennyiség szerint

A kitöltők közül 199-en válaszoltak arra a kérdésre, hogy mi az oka annak, hogy egyáltalán nem, vagy csak kevés vadhúst fogyasztanak. 29,1%-nak nem ízlik a vadhúsból készült étel (58 fő), 27,7% szerint pedig túl nehéz hozzájutni (54 fő). 21,1% számára nehezen megfizethető az effajta ételalapanyag (42 fő). A válaszadók 8,5%-át a nehéz elkészíthetőség tántorítja vissza a vásárlástól (17 fő), 4,5% pedig vegán vagy vegetáriánus étrendet követ (9 fő). 9,5% választotta az „egyéb” kategóriát (19 fő), ahol többen elvi okokra, a természet védelmére hivatkoznak (**15. ábra**).



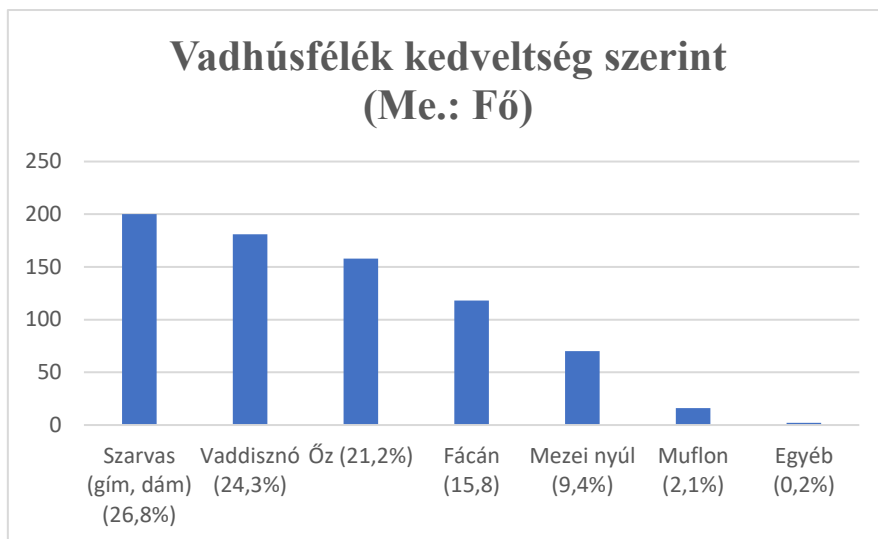
15. ábra: A vadhúst egyáltalán nem, vagy csak ritkán fogyasztó kitöltők eloszlása indoklás szerint

A vadhús beszerzésére vonatkozó kérdésnél több válasz jelölése is lehetséges volt. 196 jelölés érkezett a „Vadász ismerőstől, családtagtól veszem/kapom” feleletre, ez 56,1%-os arányt jelent. 109-en jelölték az „Üzletből veszem” kategóriát (31,2%). Az „Én magam vadászom” választ csupán 21-en jelölték, ami 6,01%-ot jelent. Az „Egyéb” opcióra 23 válasz érkezett (6,6%). Ezek szinte kivétel nélkül az étteremben és vendégségben történő fogyasztást jelölik meg preferenciaként (**16. ábra**).



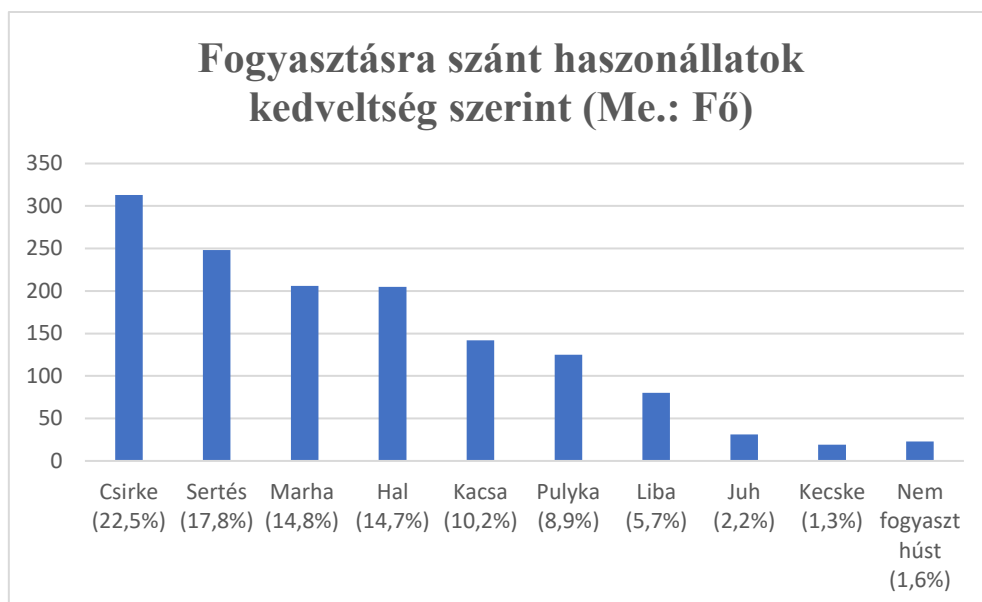
16. ábra: A vadhús beszerzésének helye

Szintén több válasz is jelölhető volt arra vonatkozóan, hogy a kitöltő melyik vad húsát fogyasztja szívesen. A legtöbb jelölés a szarvasra (gím, dám) érkezett, 200 (26,8%). A szarvast követi a vaddisznó 181 (24,3%) és az őz 158 jelöléssel (21,2%). A nagyvad fajok közül a muflont fogyasztja a legkevesebb kitöltő, mindössze 16-an (2,1%). Az apróvad fajoknál a fácán a legnépszerűbb 118jelöléssel (15,8%), ezt követi a mezei nyúl 70 jelöléssel (9,4%), végül az „Egyéb” kategóriába összesen kettő szavazat érkezett (0,2%) (**17. ábra**).



17. ábra: Vadhúsfélék eloszlása az azt fogyasztó kitöltők preferenciája szerint

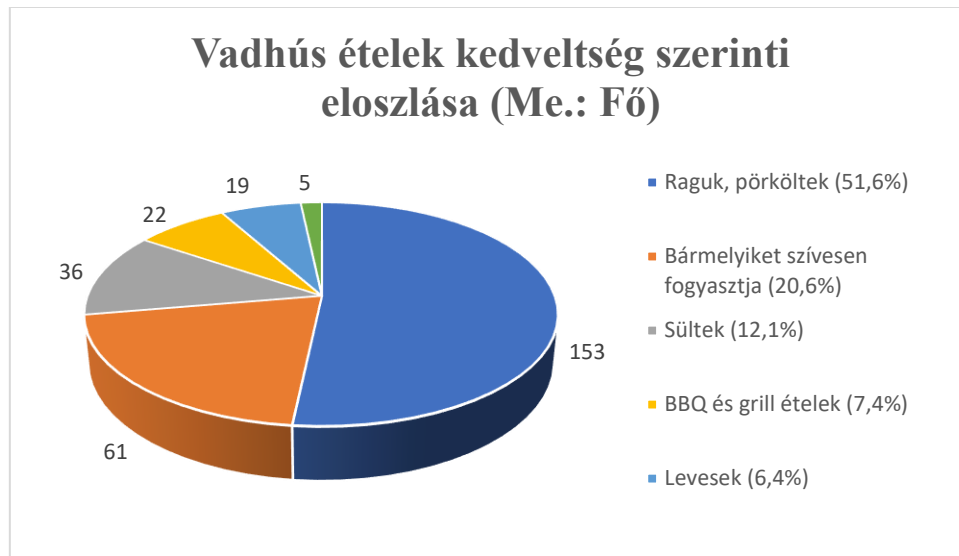
Az egyéb fogyasztásra tenyésztett haszonállatokra vonatkozó kérdéskörben a legtöbb jelölés a csirkére érkezett (itt is több opciót lehetett bejelölni), összesen 313 (22,5%). A csirkét nem meglepő módon a sertés követi 248 választással (17,8%). Harmadik helyre a marha került 206 válasszal (14,8%) és szorosan mögötte a halfélék 205-tel (14,7%). A kitöltők közül a kacsát 142-en (10,2%), a pulykát 125-en (8,9%), a libát pedig 80-an (5,7%) fogyasztják a legszívesebben. A juhot 31-en (2,2%), a kecsét csak 19-en jelölték (1,3%) és 23-an nyilatkoztak, hogy nem fogyasztanak semmilyen húsfélét (1,6%) (**18. ábra**).



18. ábra: Fogyasztásra szánt haszonállatok eloszlása a kitöltők preferenciája szerint

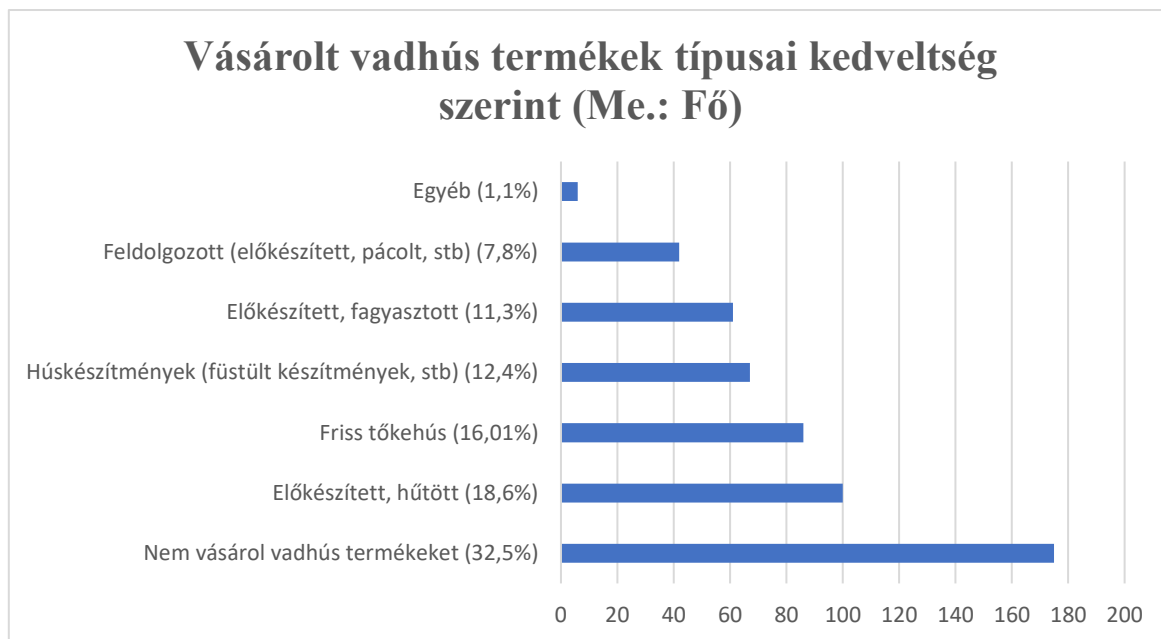
A vadhúsból készült ételek közül a raguk, pörköltök a legnépszerűbbek. A fogyasztók 51,6%-a választotta ezt az ételkategóriát a számára legkedveltebbnek (153 fő). 20,6% bevallása

szerint bármilyen vadélt szívesen fogyaszt (61 fő). A sültre 12,1% (36 fő), a grill és BBQ ételekre pedig 7,4% (22 fő) voksolt. A leveseket 6,4% választotta (19 fő), a füstölt vadhús készítményeket pedig csupán 1,7% (5 fő) (**19. ábra**).



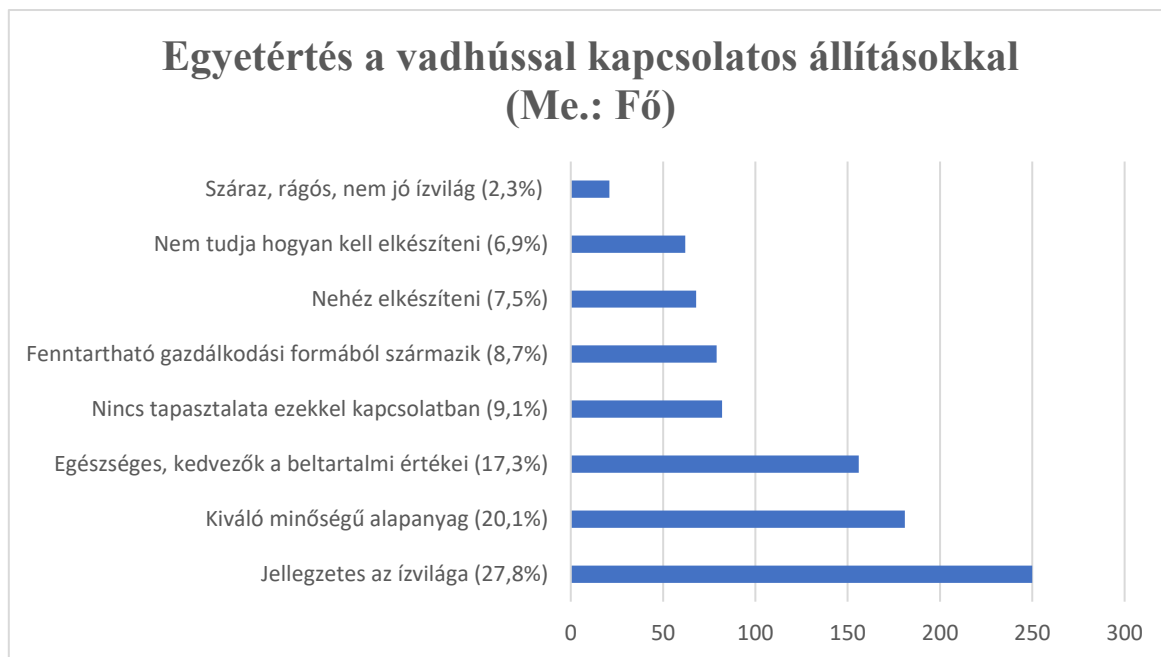
19. ábra: Vadhús ételek eloszlása a fogyasztó kitöltők preferenciája szerint

A megvásárolt vadhús termék jellegére vonatkozó kérdésnél szintén lehetőség volt több választ bejelölni. Érdekes módon a legtöbben, 175-en a „Nem vásárolok vadhús terméket” opciót választották (32,5%). Ez a fogyasztás gyakoriságára vonatkozó kérdésre kapott válaszok alapján valószínűleg nem azt jelenti, hogy ez a 175 fő egyáltalán nem fogyaszt vadhúsból készült ételeket (**13. ábra**), csupán nem ők szerzik be az alapanyagot. A következő legtöbb választ kapott alapanyag típus az előkészített, hűtött termékek kategória 100 jelöléssel (18,6%). Harmadik a friss tőkehús 86 jelöléssel (16,01%), ezt követik a feldolgozott húskészítmények (füstölt készítmények, felvágottak, pástétomok stb.) 67-tel (12,4%). 61 jelöléssel valamivel kevésbé népszerűek az előkészített, fagyasztott termékek (11,3%). A felmérés szerint legkevésbé népszerűnek a feldolgozott (előkészített, pácolt, hőkezelt) vadhús készítmények (42 jelölés, 7,8%). 6-an választották az „Egyéb” lehetőséget (1,1%), amiből 4-en az éttermi fogyasztást írták be, ketten pedig nem fejtették ki a választásukat (**20. ábra**).



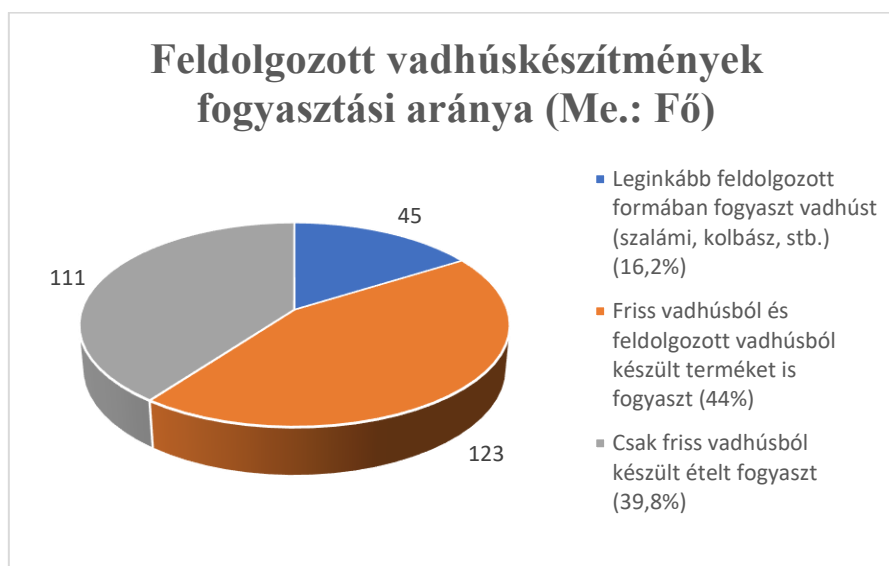
20. ábra: Vásárolt vadhús termék típusok eloszlása a kitöltők preferenciája szerint

A kérdőív 12-ik kérdése a vadhússal és annak fogyasztásával kapcsolatos állításokat tartalmazott. Itt a kitöltőnek azt a maximum három lehetőséget kellett kiválasztani, amivel a leginkább egyetért. 250-en értettek egyet azzal, hogy a vadhúsnak jellegzetes az ízvilága (27,8%). 181 kitöltő szerint a vadhús kiváló minőségű alapanyag (20,1%) és 156-an értettek egyet azzal, hogy egészséges és kedvezőek a beltartalmi értékei (17,3%). 82 válaszadónak bevallása szerint nincs tapasztalata ezekkel a dolgokkal kapcsolatban (9,1%). 79-en vélik úgy, hogy a vadhús fenntartható gazdálkodási forrásból származik (8,7%). 68 kitöltő szerint nehéz elkészíteni a vadhús ételeket (7,5%), 62-en pedig egyáltalán nem tudják, hogy hogyan kell elkészíteni (6,9%). Csupán 21-en vélekednek úgy, hogy a vadhús száraz és nem jó az ízvilága (2,3%) (**21. ábra**).



21. ábra: A vadhússal kapcsolatos állítások eloszlása a kitöltők egyetértése szerint

A következő kérdés a feldolgozott vadhús készítmények (pl.: szalámi, kolbász, pástétom, stb.) fogyasztási szokásaira vonatkozott. A fogyasztók 44%-a fogyaszt a friss vadhúsból készült ételek mellett feldolgozott készítményeket is (123 fő). 39,8% a feldolgozott készítményeket nem fogyasztók aránya (111 fő), 16,2% pedig leginkább a feldolgozott termékeket preferálja (45 fő) (**22. ábra**).



22. ábra: A vadhúst fogyasztó kitöltők feldolgozott vadhús készítmények fogyasztási aránya

A kérdőív 14-ik és 15-ik kérdései egyszerű, eldöntendő kérdések voltak. Ezekből kiderül, hogy a kitöltők 54%-a gyakrabban vásárolna vadhúst, ha az olcsóbb lenne (210 fő) **(23. ábra)**, 57,6%-a pedig gyakrabban vásárolná, ha könnyebben lehetne hozzájutni (224 fő) **(24. ábra)**.

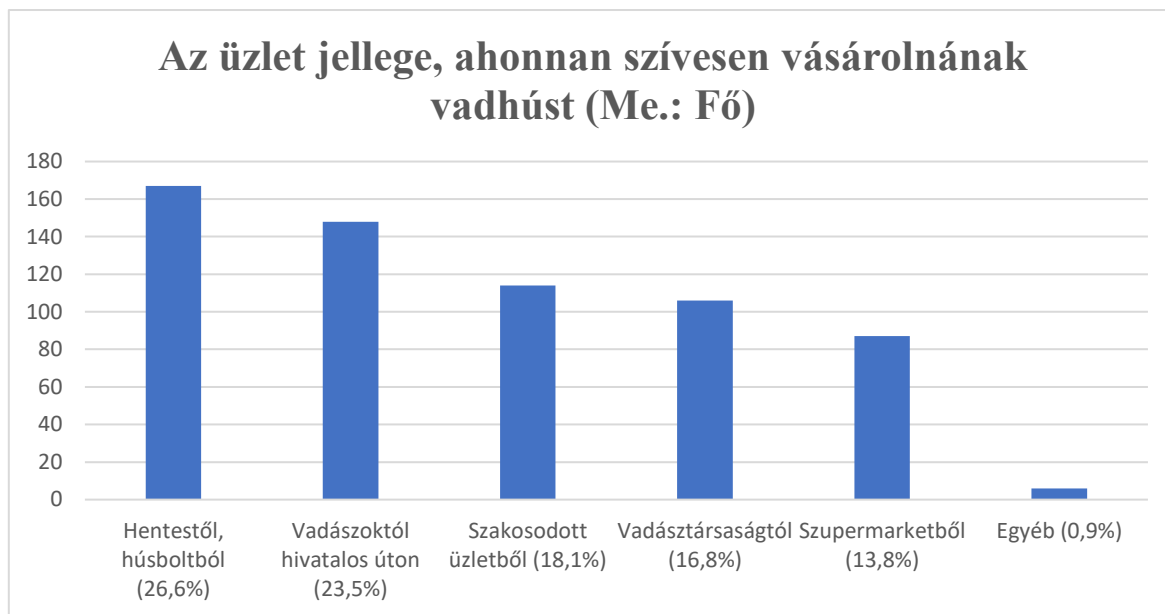


23. ábra: A kitöltők vásárlási hajlandósága a vadhús alacsonyabb árkategóriába tartozása esetén



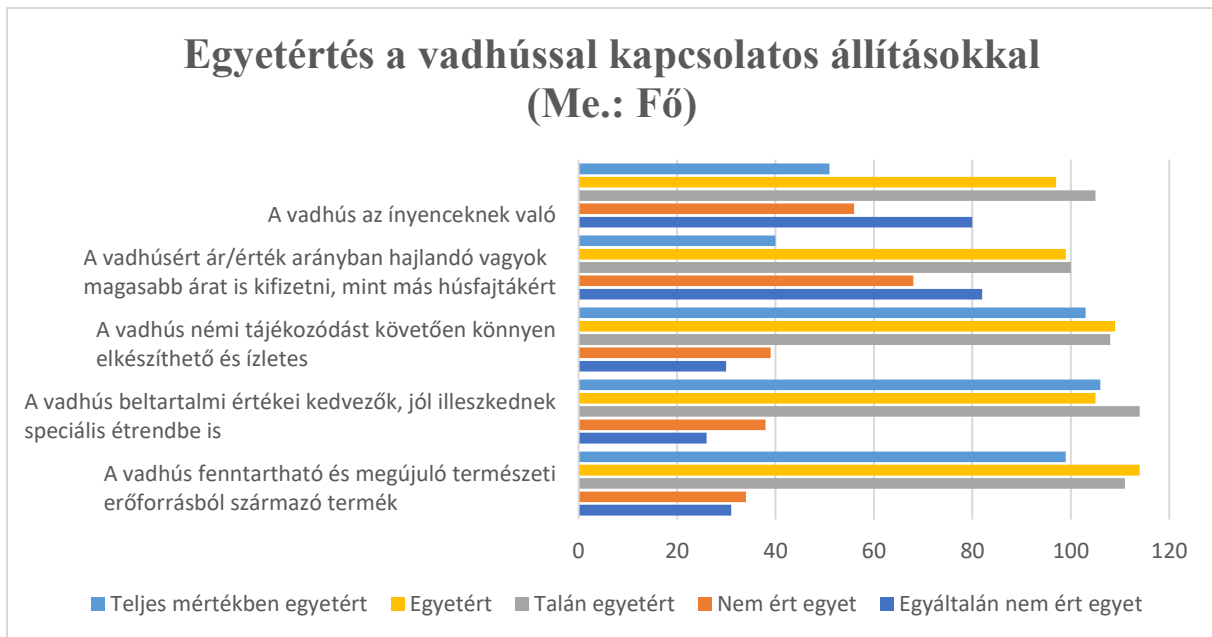
24. ábra: A kitöltők vásárlási hajlandósága a vadhús könnyebb elérhetősége esetén

Az arra vonatkozó kérdésnél, hogy milyen jellegű üzletből vásárolnának szívesen vadhúst (több válasz jelölhető volt), a fogyasztók első sorban a henteseket és húsboltokat részesítették előnyben, ez a kategória így 167 jelölést kapott (26,6%). 148-an jelölték a vadászoktól hivatalos úton történő vásárlást (23,5%) és 114-en a szakosodott üzletet (18,1%). 106-an vásárolnának szívesen a vadásztársaságoktól (16,8%) és számomra meglepő módon mindössze 87 jelölés érkezett az egyébként rengeteg vásárlót vonzó szupermarketekre (13,8%). Ennél a kategóriánál 6-an választották az „Egyéb” lehetőséget, amiben az éttermi fogyasztást és az önkiszolgáló üzleteket említették meg (0,9%) **(25. ábra)**.



25. ábra: Az üzlet jellege, ahonnan a fogyasztó kitöltők szívesen vásárolnának vadhúst

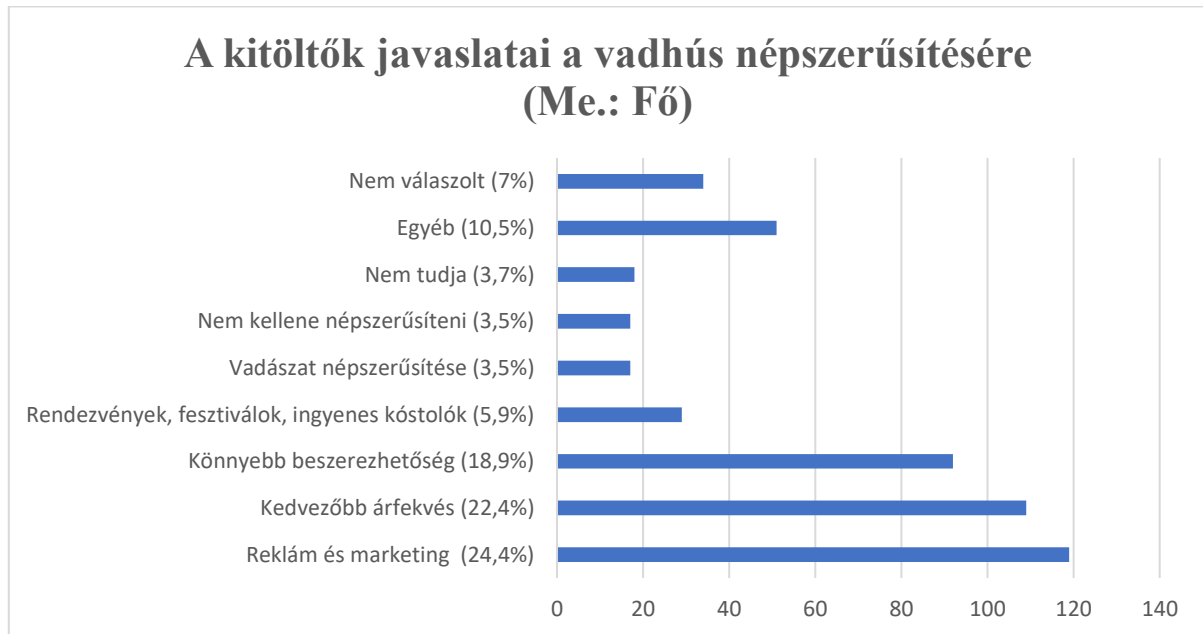
A kitöltőknek a következő kérdéskörben állításokat kellett értékelnie aszerint, hogy mennyire értenek vele egyet. Az első állítás szerint „A vadhús fenntartható és megújuló természeti erőforrásból származó termék”. A kitöltők ezzel többnyire inkább egyetértettek. 99-en teljes mértékben, és csak 31 fő volt, aki egyáltalán nem értett egyet. A második állítás szerint „A vadhús beltartalmi értékei kedvezőek, jól illeszkednek speciális étrendekbe”. Összességében itt is többen értenek egyet, mint nem, de legtöbben közepesen értékelik. „A vadhús némi tájékozódás után könnyen elkészíthető és ízletes” kijelentésre is több egyetértő pontozás érkezett, ahogyan az előzőkénél is. A negyedik állításnál, miszerint „A vadhúsért hajlandó vagyok ár/érték arányban hajlandó vagyok magasabb árat is kifizetni, mint más húsfajtákért” már mások voltak az arányok. Csupán 40-en értettek egyet teljes mértékben és ennek több mint duplája, 82 fő nem értett egyet. Szintén sokan nem értettek egyet az utolsó állítással, hogy a „Vadhús csak az ingyenceknek való” (**26. ábra**).



26. ábra: Egyetértés a vadhússal kapcsolatos állításokkal a kitöltők részéről

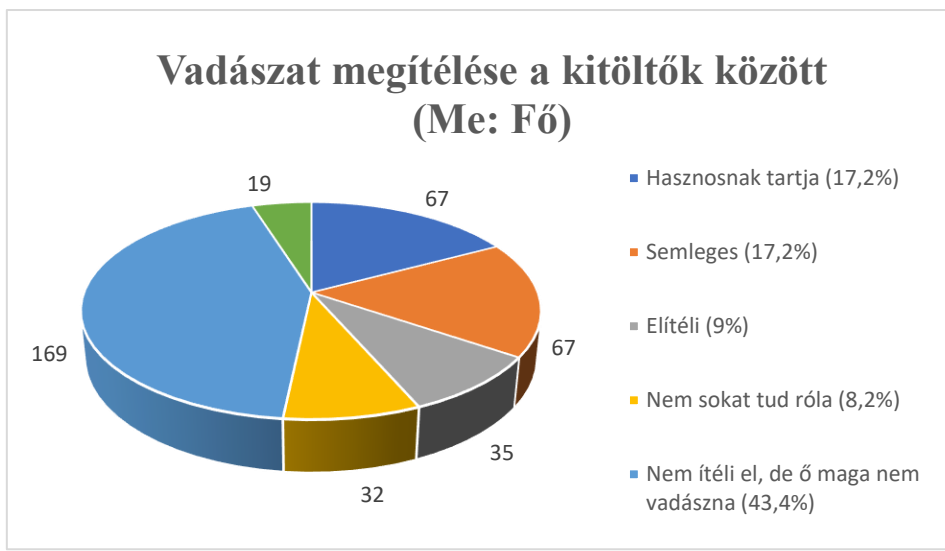
Az utolsó előtti kérdésnél kértem a kitöltőket, hogy néhány szóval írják le, szerintük hogyan lehetne hazánkban növelni a vadhús fogyasztás népszerűségét. Ennél a kérdésnél természetesen egy kitöltő akár többféle javaslatot is beírhatott, illetve meg is kerülhette a válaszadást. Ennek megfelelően nyolc különböző kategóriára bontottam a legtöbbször felmerült felvetéseket, a kilencedik kategóriába pedig azok kerültek, akik egyáltalán nem válaszoltak (34 fő). A legtöbbször szóba kerülő ötlet a reklám és a marketing volt (119 fő). Ezen belül előfordult az influencerekkel, hírességekkel való reklámozás és főzőműsorokban történő népszerűsítés is. Ezt a kategóriát a kedvezőbb árfekvés követte (109 fő). Nem meglepő módon sokan úgy gondolják, hogy ha a vadhús olcsóbb lenne, akkor többen vásárolnák. Az sem meglepő, hogy a könnyebb beszerezhetőség is sokak szerint lendítene a vadhús népszerűségén (92 fő). Többen említették például, hogy sok vidéki településen egyáltalán nem lehet vadhúst kapni az üzletekben. 29 fő jó ötletnek tartja a rendezvényeken, fesztiválokon, ingyenes kóstolókon való népszerűsítést. 17 válaszadó szerint elsősorban magát a vadászatot, a vadászati kultúrát és a vadgazdálkodást kellene népszerűsíteni, leküzdeni az ezekkel kapcsolatos sztereotípiákat és ezeken keresztül bemutatni a vadhús fogyasztás előnyeit. Az „Egyéb” kategóriába gyűjtöttem azokat a javaslatokat, amik ritkán, sok esetben csak egyszer fordultak elő (51 válasz). Közöttük azonban mégis voltak olyanok, amik többször (de 10-nél kevesebbszer) előfordultak. Ilyenek voltak például a vadhús közétkeztetésbe való bevonása és az intenzív állattartás hátrányainak bemutatása. Voltak, akik szerint semmivel sem lehetne növelni, mások szerint pedig, mivel ez ízlés dolga, ezért így aki szeretné, az így is, úgy is

megveszi. Mint ahogyan más kérdéseknél, itt is megjelent a vendéglátás és az éttermekben való fogyasztás. Néhány kitöltő szerint több étteremben kellene felszolgálni vadhúsból készült ételeket, ezzel népszerűsítve annak fogyasztását. A válaszadók közül 17-en gondolják úgy, hogy egyáltalán nem kellene, 18-an pedig nem tudják, hogy mivel lehetne népszerűsíteni a vadhús fogyasztást (27. ábra).



27. ábra: A kitöltők javaslatai a vadhús fogyasztás népszerűsítésére kategóriákra bontva

Végezetül egy vadászattal kapcsolatos kérdést tettem fel a kitöltőknek. Érdekelt, hogy milyen összefüggés van a vadhús fogyasztás és a vadászat megítélés között. A válaszadók 43,4%-a nem ítéli el a vadászatot, de ő maga nem vadászna (169 fő). Egyformán 17,2% az arányuk azoknak, akik számára semleges a vadászat és azoknak, akik szerint hasznos (67-67 fő). 9% elítéli (35 fő) és 8,2% bevallása szerint nem sokat tud róla (32 fő). 4,9%-kal a legkevesebben vannak azok a kitöltők, akik vadásznak/vadásztak (19 fő). A feltételezésem, miszerint azok, akik elítélik a vadászatot, nem is fogyasztanak vadhúst nem igazolódott be, ugyanis a 35 fő közül 8-an bevallásuk szerint fogyasztanak vadhúst. Tehát a vadászattal kapcsolatos előítéletek nem feltétlenül befolyásolják a vadhús fogyasztást (28. ábra).



28. ábra: A kitöltők vadászattal kapcsolatos megítélése

4.2 A külföldi kérdőívek kiértékelése:

4.2.1 Demográfiai adatok:

Ahogy már említettem a kérdőívezés módszerét taglaló fejezetnél, a külföldi kérdőíveknél a kitöltések száma jóval alul maradt a vártnál. Így az Egyesült Államokból 36 (19 férfi, 15 nő), Németországból pedig csupán 35 (18 férfi, 15 nő) kitöltés érkezett (**4. táblázat**).

4. táblázat: A külföldi kitöltők nemenkénti eloszlása

	Férfi	Nő	Nem válaszolt
Németország	18 fő/ 51,4%	15 fő/ 42,8%	2 fő/ 5,7%
Egyesült Államok	19 fő/ 52,7%	15 fő/ 41,6%	2 fő/ 5,5%

A koreloszlást illetően mindkét országból első sorban a huszonévesek töltötték ki a kérdőíveket, másodsorban pedig a harmincas korosztályból érkeztek válaszok. Németországból a hatvan év feletti, az Egyesült Államokból pedig a hatvan év felettieken kívül a húsz éven aluliak nem képviseltették magukat (**5. táblázat**).

5. táblázat: A külföldi kitöltők korcsoportonkénti eloszlása

	Németország	Egyesült Államok
<20 éves	2 fő/ 5,7%	-
20-30 éves	14 fő/ 40%	15 fő/ 41,7%
30-40 éves	12 fő, 34,3%	10 fő/ 27,8%
40-50 éves	6 fő/ 17,1%	8 fő/ 22,2%
50-60 éves	1 fő/ 2,9%	3 fő/ 8,3%
60 év<	-	-

Az Egyesült Államok 17 különböző államából töltötték ki a kérdőívet. Hat kitöltés érkezett Texas államból, 4 Virginiából. Indianából és Pennsylvaniából 3-3 személy válaszolt, a többi államból csupán 1-2 fő. Németország 13 tartományából küldték vissza kitöltve a kérdőívet. Legtöbben, 8 fő Berlin tartományból, majd heten Bajorországból és a Saar-vidékről négyen.

A havi nettó jövedelem tekintetében az Egyesült Államokban élő kitöltők közül a legtöbb jelölést a 3000-3500\$-os kategória kapta (6 fő), ezt követi 5 jelöléssel a 6000\$ fölötti kereset és szintén 5 fő jelölte a 4500-5000\$-os kategóriát. A németek közül a legtöbben a nettó 5000€ fölötti havi keresetet választották ki (8fő), heten jelölték a 3000-3500€ közötti kategóriát, a harmadik legtöbbször által jelölt kategória pedig a 4000-4500€-s volt (6fő).

4.2.2 Vadhús fogyasztással kapcsolatos kérdések:

A vadhús fogyasztás gyakoriságát taglaló kérdésnél a nem fogyasztók aránya mindkét országban 30% körüli. Ezt az értéket legjobban a németeknél a gyakran fogyasztók közelítik meg 28%-kal, az amerikaiaknál pedig a ritkán fogyasztók 30,6%-kal. Az Egyesült Államokból egyetlen kitöltő sem jelölte a „nagyon gyakran” kategóriát (**6. táblázat**).

6. táblázat: A kitöltők eloszlása a fogyasztás gyakorisága szerint

	Németország	Egyesült Államok
Igen, nagyon gyakran	3 fő/ 8,6%	
Igen, gyakran	10 fő/ 28,6%	8 fő/ 22,2%
Igen, ritkán	9 fő/ 25,7%	11 fő/ 30,6%
Igen, nagyon ritkán	2 fő/5,7%	6 fő/ 10,7%
Egyáltalán nem fogyaszt	11 fő /31,7%	11 fő/ 30,6%

A fogyasztás évenkénti mennyiségét illetően a válaszok alapján elmondhatjuk, hogy azok a kitöltők, akik fogyasztanak vadhúst, csak kisebb mennyiségben teszik azt. A 40-50kg-s és az 50kg feletti válaszlehetőségeket egyik országból sem választották a kitöltők (**7. táblázat**).

7. táblázat: A kitöltők által elfogyasztott évenkénti vadhús mennyiség

	>1kg	1kg-5kg	5kg-10kg	10kg-20kg	20kg-30kg	30kg-40kg	40kg-50kg	50 kg <	Nem fogyaszt vadhúst
Németország	9 fő/ 25,7%	3 fő/ 8,6%	4 fő/ 11,4%	5 fő/ 14,3%	1 fő/ 2,9%	2 fő/ 5,7%	-	-	11 fő/ 31,4%
Egyesült Államok	6 fő/ 16,7%	7 fő/ 19,4%	7 fő/ 19,4%	2 fő/ 5,6%	2 fő/ 5,6%	1 fő/ 2,8%	-	-	11 fő/ 30,6%

Németországból 17-en, az Egyesült Államokból 16-an adtak választ arra a kérdésre, hogy mi az oka annak, hogy egyáltalán nem, vagy csak kevés vadhúst fogyasztanak. A német kitöltőknek a leggyakoribb indoka, hogy nem ízlik nekik a vadhúsból készült étel (7 fő), az amerikaiak pedig az „Egyéb” kategóriát jelölték meg a legtöbben (5 fő) (**8. táblázat**). Sajnos a német és az angol nyelven megszerkesztett űrlapoknál nem működött az „Egyéb” kategóriákon belül a beíró sáv, így a kitöltők a véleményüket, választásukat nem tudták kifejtetni.

8. táblázat: A vadhúst egyáltalán nem, vagy csak ritkán fogyasztó kitöltők eloszlása indoklás szerint

	Németország	Egyesült Államok
Nehéz hozzájutni	2 fő/ 11,8%	2 fő/ 12,5%
Drága	3 fő/ 17,6%	1 fő/ 6,3%
Nehéz elkészíteni	-	1 fő/ 6,3%
Nem ízlik, nem szereti	7 fő/ 41,2%	3 fő/ 18,8%
Vegán/vegetáriánus	2 fő/ 11,8%	4 fő/ 25%
Egyéb	3 fő/ 17,6%	5 fő/ 31,3%

A vadhúst mindkét ország kitöltői többnyire üzletből veszik. Az Egyesült Államok kitöltői között több a vadász és az olyan személy, aki vadásztól vásárolja a vadhúst (**9. táblázat**). Az „Egyéb” kategóriában ennél a kérdésnél sem tudták a kitöltők részletezni a választásukat, de feltételezhetjük, hogy az éttermi fogyasztás a -magyar kitöltésekhez hasonlóan- itt is megjelent volna.

9. táblázat: A fogyasztók által preferált vadhús beszerzési helyek

	Németország	Egyesült Államok
Vadász ismerőstől, családtagtól veszi/kapja	5 fő/ 15,6%	12 fő/ 31,5%
Üzletből veszi	14 fő/ 43,7%	14 fő/ 36,8%
Egyéb	10 fő/ 31,2%	7 fő/ 18,4%
Ő maga vadássza	3 fő/ 9,3%	5 fő/ 13,15

A kérdőívek eredményei alapján mindkét országban a szarvasfélék húsa a legkedveltebb. Németországban ezt követi a vaddisznó és az őz. Az Egyesült Államokban az „Egyéb” kategória kapta a második legtöbb jelölést, a harmadikat pedig a vaddisznó (10. táblázat).

10. táblázat: A fogyasztók által preferált vadfélék

	Németország	Egyesült Államok
Szarvas (gím, dám, stb)	19 fő/ 28,3%	21 fő/ 36,8%
Vaddisznó	15 fő/ 22,3%	11 fő/ 19,3%
Őz	13/ fő 19,4%	-
Fácán	3 fő/ 4,4%	-
Mezei nyúl	10 fő/ 14,9%	9 fő/ 15,7%
Muflon	3 fő/ 4,4%	-
Egyéb	4 fő/ 5,9%	16 fő/ 28%

Alapvetően a válaszok szerint a két ország között nincs nagy különbség, ami a háztáji állatok kedveltségét illeti. Mindkét országban első a csirke és a legkevésbé kedvelt a kecske húsa (11. táblázat).

11. táblázat: Háztáji állatok húruk kedveltsége szerint

	Németország	Egyesült Államok
Csirke	31 fő/ 23,6%	28 fő/ 18%
Sertés	17 fő/ 13%	18 fő/ 11,6%
Marha	19 fő/ 14,5%	27 fő/ 17,4%
Hal	18 fő/ 13,7%	18 fő/ 11,6%
Kacsa	9 fő/ 6,8%	12 fő/ 7,7%
Pulyka	22 fő/ 16,8%	21 fő/ 13,5%
Liba	6 fő/ 4,5%	7 fő/ 4,5%
Juh	5 fő/ 3,8%	14 fő/ 9%
Kecske	1 fő/ 0,7%	5 fő/ 3,2%
Nem fogyaszt húst	3 fő / 2,3%	5 fő/ 3,2%

A vadhúsból készült étel típusára vonatkozó kérdésnél már voltak eltérések. A német fogyasztók több, mint fele az egytálételeket, ragukat fogyasztja legszívesebben, míg az amerikaiak a „Bármelyiket szívesen fogyasztja” kategória után a BBQ és grill ételekre voksoltak a leggyakrabban (12. táblázat).

12. táblázat: Vadhúsételek kedveltségük szerint

	Németország	Egyesült Államok
Raguk, pörköltök	13 fő/ 56,5%	2 fő/ 8%
Bármelyiket szívesen fogyasztja	7 fő/ 30,4%	12 fő/ 48%
Sültek	2 fő/ 8,7%	1 fő/ 4%
BBQ és grill ételek	-	8 fő/ 32%
Levesek	1 fő/ 4,3%	-
Füstölt vadhús készítmények	-	2 fő/ 8%

Az eredmények szerint mindkét vizsgált országban az előkészített, hűtött vadhús termékek a legkedveltebbek. Németországban a legkevésbé kedveltek a füstölt húskészítmények és a felvágottak, az Egyesült Államokban pedig a feldolgozott, előkészített, pácolt termékek (13 táblázat).

13. táblázat: Vásárolt vadhús termék típusok eloszlása a kitöltők preferenciája szerint

	Németország	Egyesült Államok
Nem vásárol vadhús termékeket	12 fő/ 18,4%	14 fő/ 20%
Előkészített, hűtött	15 fő/ 23%	15 fő/ 21,4%
Friss tőkehús	8 fő/ 12,3%	14 fő/ 20%
Húskészítmények (füstölt készítmények, felvágottak, pástétomok)	6 fő/ 9,2%	10 fő/ 14,2%
Előkészített, fagyasztott	8 fő/ 12,3%	8 fő/ 11,4%
Feldolgozott (előkészített, pácolt, hőkezelt)	7 fő/ 10,7%	5 fő/ 7,1%
Egyéb	9 fő/ 13,8%	4 fő/ 5,7%

A vadhússal kapcsolatos állítások közül mindkét ország kitöltői elsősorban azzal értettek leginkább egyet, hogy a vadhús egészséges és kedvezőek a beltartalmi értékei. A németek részéről a fenntartható forrásra vonatkozó állítás kapott a legkevesebb jelölést, még az amerikaiak közül mindössze egy fő gondolta úgy, hogy a vadhúsból készült ételek szárazak és rágósak (14. táblázat).

14. táblázat: A vadhússal kapcsolatos állítások eloszlása a kitöltők egyetértése szerint

	Németország	Egyesült Államok
Jellegzetes az ízvilága	14 fő/ 16%	17 fő/ 20,2%
Kiváló minőségű alapanyag	13 fő/ 15%	15 fő/ 17,8%
Egészséges, kedvezők a beltartalmi értékei	21 fő/ 24,1%	20 fő/ 23,8%
Nincs tapasztalata ezekkel kapcsolatban	9 fő/ 10,3%	9 fő/ 10,7%
Fenntartható gazdálkodási formából származik	6 fő/ 6,8%	14 fő/ 16,6%
Nehéz elkészíteni	9 fő/ 10,3%	4 fő/ 4,7%
Nem tudja hogyan kell elkészíteni	7 fő/ 8%	4 fő/ 4,7%
Száraz, rágós, nem jó ízvilág	8 fő/ 9,2%	1 fő/ 1,2%

A német válaszadó fogyasztók több, mint fele csak friss vadhúsból készült ételt fogyaszt és egyetlen személy válaszolta csak, hogy leginkább feldolgozott formában fogyasztja a vadhúst (füstölt termékek, szalámi félék stb.). Az Egyesült Államokból ugyan annyian választották a csak friss húst és a friss- és feldolgozott termékek kategóriát, hárman pedig leginkább csak feldolgozott formában fogyasztják a vadhúst (**15. táblázat**).

15. táblázat: A vadhúst fogyasztó kitöltők feldolgozott vadhús készítmények fogyasztási aránya

	Németország	Egyesült Államok
Leginkább ilyen formában fogyaszt vadhúst	1 fő/ 4,3%	3 fő/ 12%
Friss vadhúsból és feldolgozott vadhúsból készült terméket is fogyaszt	8 fő/ 34,7%	11 fő/ 44%
Csak friss vadhúsból készült ételt fogyaszt	14 fő/ 60,8%	11 fő/ 44%

Érdekes eredmény, hogy a német és az amerikai kitöltők többsége nem vásárolna gyakrabban vadhúst, sem abban az esetben, ha az olcsóbb lenne (**16. táblázat**), sem abban az esetben, ha könnyebb lenne hozzájutni (**17. táblázat**).

16. táblázat: Vásárlási hajlandóság a vadhús alacsonyabb árkategóriába tartozása esetén

	Németország	Egyesült Államok
Vásárolna	14 fő/ 40%	16 fő/ 44,4%
Nem vásárolna	21 fő/ 60%	20 fő/ 55,6%

17. táblázat: Vásárlási hajlandóság a vadhús könnyebb elérhetősége esetén

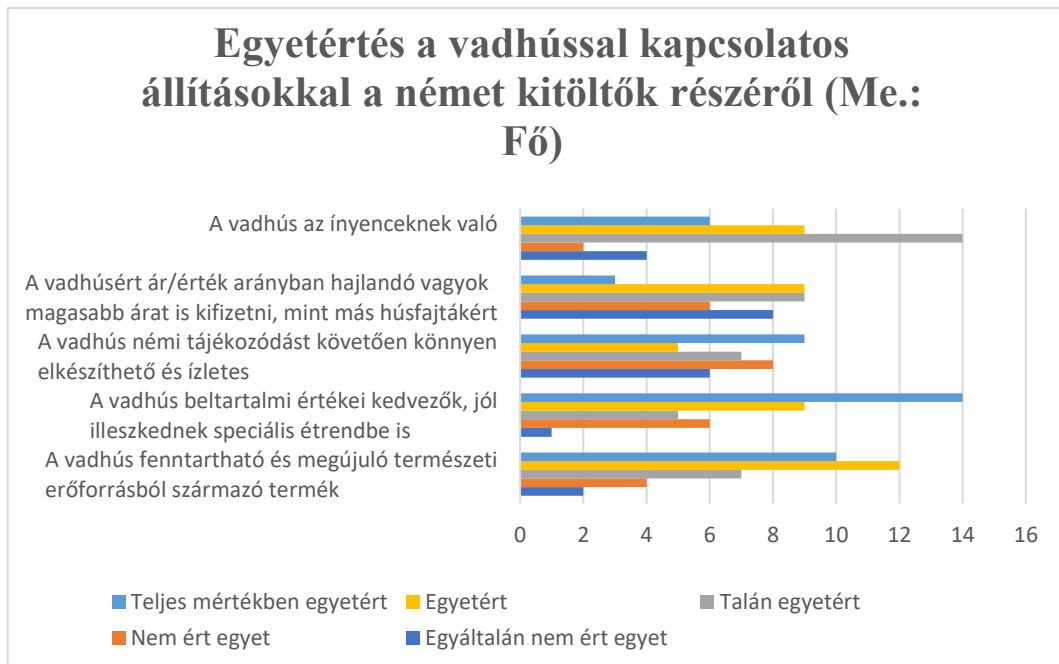
	Németország	Egyesült Államok
Vásárolna	15 fő/ 42,9%	13 fő/ 36,1%
Nem vásárolna	20 fő/ 57,1%	23 fő/ 63,9%

Arra a kérdésre, hogy milyen üzletből vásárolnának szívesen vadhúst, a német és az amerikai fogyasztók is a szupermarketeket jelölték a legtöbben. A németek részéről egyaránt hat jelölést kapott a szakosodott üzletből, a vadásztársaságoktól és a vadászoktól hivatalos úton történő vásárlás. Az amerikaiaktól a legkevesebb jelölést az „Egyéb” kategória kapta **(18. táblázat)**.

18. táblázat: Az üzlet jellege, ahonnan a fogyasztó kitöltők szívesen vásárolnának vadhúst

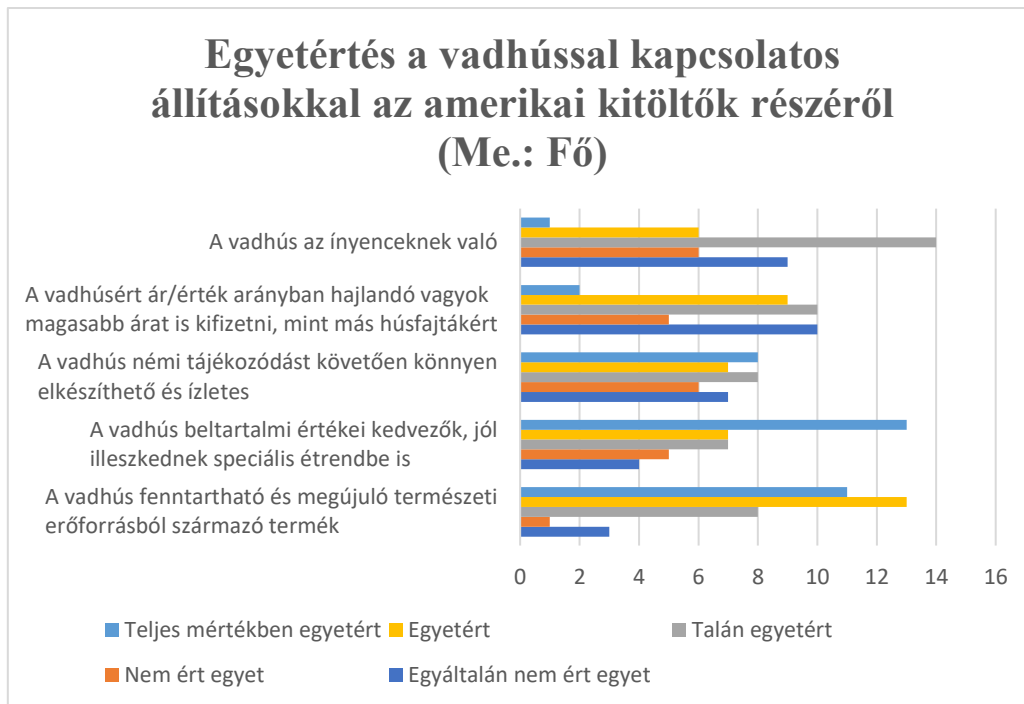
	Németország	Egyesült Államok
Hentestől, húsboltból	12 fő/ 20,6%	12 fő/ 19,6%
Vadászoktól hivatalos úton	6 fő/ 10,3%	11 fő/ 18%
Szakosodott üzletből	6 fő/ 10,3%	11 fő/ 18%
Vadásztársaságtól	6 fő/ 10,3%	9 fő/ 14,7%
Szupermarketből	19 fő/ 32,7%	15 fő/ 24,6%
Egyéb	9 fő/ 15,5%	3 fő/ 4,9%

A vadhússal kapcsolatos állítások pontozásának kiértékeléséhez sávdigrammot készítettem mindkét ország válaszaiból külön-külön, az átláthatóság kedvéért. A legtöbb német kitöltő közepesen ért egyet azzal, hogy a vadhús ingyenceknek való (14 fő). 3-an értettek teljes mértékben egyet azzal, hogy a vadhúsért hajlandóak magasabb árat fizetni, 8-an egyáltalán nem értettek egyet ezzel az állítással. 9 fő maximálisan egyetértett azzal, hogy a vadhús némi tájékozódás után könnyen elkészíthető és ízletes, 6-an egyáltalán nem értettek egyet. A legtöbben (14 fő) azon a véleményen voltak, hogy a vadhús beltartalmi értékei kedvezőek, csupán egyetlen egy fő volt, aki egyáltalán nem értett egyet ezzel. A vadhús fenntartható forrásból való származásával is a legtöbben valamilyen mértékben egyetértettek **(29. ábra)**.



29. ábra: Egyetértés a vadhússal kapcsolatos állításokkal a német kitöltők részéről

Az amerikai kitöltők között egyetlen személy volt, aki teljes mértékben egyetértett azzal, hogy a vadhús ingyenceknek való. Kettőn voltak, akik maximálisan egyetértettek azzal, hogy a vadhúsért ár-érték arányban többet fizetnének, 10-en azok, akik egyáltalán nem értettek ezzel egyet. A vadhús ízletességéről és könnyű elkészíthetőségéről a válaszok eléggé megoszlanak, de a többség valamilyen szinten inkább egyetért. Viszont -hasonlóan a német kitöltők válaszához- a legtöbben (14 fő) teljes mértékben egyetértettek azzal, hogy a vadhús beltartalmi értékei kedvezőek. Hasonló a helyzet a fenntartható és megújuló forrásból való származással kapcsolatos állítással. Ezzel a kitöltők szintén többnyire egyetértenek valamilyen mértékben (**30. ábra**).



30. ábra: Egyetértés a vadhússal kapcsolatos állításokkal a német kitöltők részéről

A magyar kérdőívhez hasonlóan a két külföldi kérdőív esetében is kértem a kitöltőket, hogy röviden írják le, szerintük hogyan lehetne hazájukban növelni a vadhús fogyasztás népszerűségét. A beérkezett válaszok nagyban hasonlítottak a magyar kitöltők válaszához, így ugyanazokba a kategóriákba tudtam őket besorolni, mint a magyar kérdőív válaszait. Legnagyobb sajnálatomra mindkét országból a kitöltők több, mint negyede egyáltalán nem válaszolt. Az Egyesült Államokból a második leggyakrabban érkezett válasz a „Nem tudom” volt 6 fővel és ugyan ennyien említettek olyan javaslatokat, amiket az „Egyéb” kategóriába soroltam. Ezek között -a magyar válaszokhoz hasonlóan- megjelent az éttermi (egy esetben a gyorséttermi) kínálat növelése és a fenntarthatóság hangsúlyozása. Egy személy kiemelte, hogy az otthonában (Texas állam) nagyon népszerű a vadhús fogyasztás. Egy személy itt is megemlítette a vadászat népszerűsítését, viszont érdekes módon a rendezvényeken, fesztiválokon való népszerűsítésre nem érkezett javaslat. Német részről a vadászat népszerűsítését nem javasolta senki. Az „Egyéb” kategóriába szintén az éttermi értékesítést ajánlották a németek és hogy megfelelő alternatívája lehet az intenzív állattenyésztésből származó húsnak (19. táblázat).

19. táblázat: A kitöltők javaslatai a vadhús fogyasztás népszerűsítésére kategóriákra bontva

	Németország	Egyesült Államok
Reklám és marketing	6 fő/ 15,7%	3 fő/ 8,1%
Kedvezőbb árfekvés	4 fő/ 10,5%	3 fő/ 8,1%
Könnyebb beszerezhetőség	4 fő/ 10,5%	5 fő/ 13,5%
Rendezvények, fesztiválok, ingyenes kóstolók	3 fő/ 7,9%	-
Vadászat népszerűsítése	-	1 fő/ 2,7%
Nem kellene népszerűsíteni	2 fő/ 5,2%	3 fő/ 8,1%
Nem tudja	5 fő/ 13,1%	6 fő/ 16,2%
Egyéb	3 fő/ 7,9%	6 fő/ 16,2%
Nem válaszolt	11 fő/ 28,9%	10 fő/ 27%

A vadászat megítélése a német kitöltők körében többnyire semleges vagy nem sokat tudnak róla. Az amerikai kitöltők közül a legtöbben nem ítélik el, de ő maguk nem vadászna, negyedük pedig kifejezetten hasznosnak tartja **20. táblázat**). Mindkét országban a vadászó kitöltők aránya jóval meghaladja a magyar vadászó kitöltők arányát, ahol ez 5% volt (**28. ábra**).

20. táblázat: A vadászat megítélése a kitöltők között

	Németország	Egyesült Államok
Hasznosnak tartja	6 fő / 16,1%	9 fő/ 25%
Semleges	8 fő/ 22,9%	4 fő / 11,1%
Elítéli	6 fő / 16,1%	5 fő/ 13,9%
Nem sokat tud róla	8 fő/ 22,9%	3 fő/ 8,3%
Nem ítéli el, de ő maga nem vadászna	4 fő / 11,4%	11 fő/ 30,6%
Ő maga is vadászik/ vadászott	3 fő/ 8,6%	4 fő / 11,1%

4.3 A magyar és a nemzetközi eredmények összehasonlítása:

Sajnos az alacsony számú kitöltés miatt a nemzetközi kérdőívek nem túl reprezentatívak. Az általuk prezentált mintát hasonlítom össze a magyar kérdőív eredményeivel, leginkább figyelembe véve azok főbb hasonlóságait és különbségeit a célkitűzésekben feltett kérdéseknek megfelelően.

A fogyasztók demográfiai adatait vizsgálva az első szembetűnő különbség a nemek megoszlásában volt. Míg a külföldi fogyasztók több, mint 60%-a férfi (mindkét vizsgált országban), addig a magyar kitöltők közül a fogyasztók 64,6%-a nő.

A legtöbb fogyasztót tartalmazó korcsoport között is van eltérés. A magyar fogyasztók 45%-a a 20-30 éves korcsoportból került ki, míg a német és az amerikai fogyasztók leggyakrabban a harmincas éveikben járnak.

Mivel a kérdőívben a keresetre vonatkozó kérdésen belül nem a konkrét nettó keresetre kérdeztem rá, hanem csak kereseti kategóriákat adtam meg, így a fogyasztók átlagkeresetét kiszámítani nem lehet. Az viszont látható, hogy mindhárom országban a legtöbb fogyasztó a legmagasabb kereseti kategóriát választotta. Azonban nem lehet kijelenteni, hogy a jövedelem kategória emelkedése exponenciálisan több fogyasztót is jelentene, mert fogyasztók szépszámmal kerültek ki az alacsonyabb kereseti kategóriákból is.

Az eredmények alapján a magyar (80,3%) és a német (37,5%) fogyasztók többsége évente kevesebb, mint egy kg vadhúst eszik meg. Ezzel szemben az Egyesült Államok kitöltői az 1-5 kg és az 5-10 kg éves fogyasztást jelölték a legtöbben (28-28%).

A nem fogyasztásra vonatkozó indokok is eltérőek a két európai ország és az Egyesült Államok között. A németeknél (41,2%) és a magyaroknál (29%) is a fő indok, hogy a nem ízlik nekik a vadhúsból készült étel, az amerikai nem fogyasztó kitöltők a leggyakrabban az „Egyéb” kategóriát jelölték (31,3%).

A válaszokból kiderült, hogy azok, akik fogyasztanak vadhúst nem feltétlenül vásárolják azt és azok, akik bevallásuk szerint nem fogyasztanak, szoktak vadhúst vásárolni. Ennek okán a vásárlás helyét illetően az összes kitöltő választát vizsgálnunk kell. Számomra meglepő, de a magyarok leginkább vadásztól vásárolják/ kapják a vadhúst (50,3%), ezzel ellentétben a németek (40%) és az amerikaiak (38,8%) leginkább üzletben vásárolják.

Kedveltséget tekintve mindhárom országban a szarvasfélék húsa a legnépszerűbb.

A vadhússal kapcsolatos állításokkal kapcsolatban a német (24,1%) és az amerikai (23,8%) kitöltők egyaránt a legtöbben azzal értettek egyet, hogy a vadhús egészséges, kedvezőek a beltartalmi értékei. Ezzel szemben a magyarok csupán 17,3%-a értett egyet ezen állítással. A legtöbben (27,8%) a jellegzetes ízet emelték ki.

Jelentős különbségnek tűnik, hogy míg a magyar válaszadók nagyrésze több vadhúst vásárolna, ha az olcsóbb lenne és könnyebben hozzálehetne jutni, addig a másik két vizsgált országban a válaszadók többsége ezekre a kérdésekre nemleges választ adott. Azonban, ha kizárólag azokat a kitöltőket nézzük, akik fogyasztanak vadhúst (feltételezve, hogy aki egyáltalán nem fogyaszt, az kedvezőbb feltételek mellett sem tenné), akkor egészen más

eredményt kapunk. A németek 58,3%-a vásárolna gyakrabban, ha olcsóbb lenne és 62,5%-a, ha könnyebb lenne hozzájutni. 64% vásárolná, ha kedvezőbb lenne az ára és 52%, ha hozzáférhetőbb lenne az amerikai fogyasztók közül. A magyaroknál ez az arány 66% és 70%, ha csak a fogyasztókat vizsgáljuk. A kedvezőbb árfekvés és az egyszerűbb beszerezhetőség a vadhús népszerűsítésére vonatkozó kérdésnél is gyakori válasz volt.

5 Következtetések és javaslatok

Úgy gondolom, a kérdőívek eredményei alapján kijelenthetjük, hogy kisebb eltéréseket leszámítva kiugró különbség nincs a magyar és a két vizsgált határon túli ország vadhús fogyasztási szokásai között. Mindhárom országban többen vannak azok, akik fogyasztanak vadhúst, ám közülük a legtöbben csak ritkán és kis mennyiségben. A nem fogyasztók többsége egyszerűen nem szereti a vadhús ételeket az ízük miatt.

A válaszok alapján a fogyasztók több, mint felének lenne igénye a gyakoribb vadhús fogyasztásra, amitől annak magas árkategóriája tartja vissza őket és az, hogy sok helyen gyakorlatilag lehetetlen beszerezni. Így hát nem is kérdés, hogy a vadhús fogyasztás népszerűsítését annak kedvezőbb árkategóriába sorolásával kellene kezdeni és több helyen kellene árusítani.

A népszerűsítés másik alappillére a marketing. A vadhúsból készült ételek reklámozására ma már rengeteg platform létezik. Az ilyen platformok, mint például a közösségi média és a manapság újra nagyon népszerű főzőműsorok lehetőséget nyújtanak, hogy a reklámozni kívánt fogyasztási cikk egy-egy adott korosztályhoz jusson el. Emellett ezekkel a marketing módszerekkel egyszerre nyílik lehetőség a reklámozásra és a vadhús ételek elkészítési módjának oktatására is.

A promotáláshoz szintén optimális a Magyarországon megrendezett évi több tucat fesztivál. Ezen események közül nem csak a gasztronómiai fesztiválok az alkalmasak, hiszen a fesztivál tematikájától függetlenül az emberek az ilyen eseményeken szeretnek enni, különlegességeket megkóstolni. Továbbá ezeken a rendezvényeken nem csak az ételeket, hanem magát a vadászatot, a vadgazdálkodást is érdemes lenne népszerűsíteni, közelebb hozni az emberekhez.

A népszerűsítés fontos résztvevői lehetnének az éttermek. Ahogyan a kérdőívre érkezett válaszokból is kiderült, a fogyasztók egy része leginkább étteremben választja a vadhúsból készült ételeket. Azonban sajnos a tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran még a vidéki éttermek étlapján sem szerepelnek vadételek, vagy ha mégis, azok lekorlátozódnak vadragu levesre és vadpörköltre, jóllehet a vadhús szinte ugyanolyan változatosan elkészíthető, mint bármely háztáji állat húsa.

Mindent összevetve a Magyarországon tapasztalt alacsony fogyasztási tendenciát orvosolni nehéz és valószínűleg egyik napról a másikra nem is lehet. A fentebb felsorolt

módszerekkel feltételezhetően lehetne rajta javítani, ám amíg a kereskedők az exportáláshoz szabják az árakat, addig az átlag magyar fogyasztó évente csupán pár alkalommal engedheti azt meg magának.

6 Összefoglalás

A vadhús, mint a vadgazdálkodás sajátos terméke, kiváló beltartalmi értékkel rendelkezik, speciális étrendbe is jól beilleszthető és nem utolsó sorban fenntartható, megújuló erőforrásból származik. Hazánk a természeti adottságainak és földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően kiváló élőhely a nagyvad számára. Ám a jó vadállomány és a vadászati, vadgasztronómiai tradíciók ellenére a magyar vadhús 90%-a más európai országokban kerül értékesítésre. Véleményem szerint ezen kérdéskör fontosságához mérten alulreprezentált, ezért is választottam szakdolgozatom témájának.

A dolgozatban egy átfogó szakirodalmi áttekintést követően kérdőíves módszerrel igyekeztem feltárni a hazai vadhúsfogyasztásra vonatkozó szokásokat. Többek között szerettem volna kideríteni, hogy a magyar lakosság hány százaléka fogyaszt vadhúst, mekkora mennyiségben, honnan szerzik be azt és mi az oka annak, ha nem fogyasztanak, majd a kapott eredményeket összehasonlítani más országok (Németország és az Amerikai Egyesült Államok) fogyasztási szokásaival.

Mind a három országra vonatkozó kérdőív ugyanazt a 20 kérdést tartalmazta. Ezek között voltak a kitöltők demográfiai adataikkal és a vadhús fogyasztási szokásaikkal kapcsolatos kérdések. A kérdőívet 389 magyar töltötte ki, azonban sajnálatosan az Egyesült államokból 36, Németországból pedig csupán 35 kitöltés érkezett.

A válaszok alapján mindhárom országban a kitöltők többsége fogyaszt vadhúst, azonban csak kis mennyiségben. Ez a mennyiség a magyar és a német válaszadók többségénél maximum 1kg évente és az Egyesült Államokban is csupán 1 kg és 10 kg között van. A vadhúst egyébként sem fogyasztó kitöltők részéről nem mutatkozott különösebb igény az olcsóbb és könnyebben beszerezhető vadhúsra. Azonban a fogyasztók többsége mindhárom országban gyakrabban vásárolná azt, ha kedvezőbb árkategóriába esne és több helyen árusítanák. Válaszaik alapján a nem fogyasztók leginkább azért mellőzik a vadhúst, mert az számukra nem jó ízű, nem szeretik.

A kérdőívek eredményei alapján kiugró különbség nem mutatkozott a magyar, a német és az amerikai vadhúsfogyasztási szokásokban.

A vadhús hazai népszerűsítésére tett javaslataim között szerepelt a megfelelő marketing és reklám, aminek manapság már megannyi platform biztosít optimális közeget. Véleményem szerint a Magyarországon évente megrendezésre kerülő több tucat kisebb-

nagyobb fesztivál is ideális lehetőséget kínál a népszerűsítésre. Mivel a kérdőívre érkezett válaszok alapján a kitöltők egy része kizárólag étteremben fogyaszt vadhúst, ezért úgy gondolom, hogy az éttermek is fontos elemei lehetnének a népszerűsítésnek egy változatos vadhúsétel kínálattal.

Végezetül hozzátésem, hogy amíg a hazai vadhúsárak a tehetősebb országokban való értékesítéshez vannak szabva, addig az alacsony fogyasztási arányon érdemben javítani aligha lehet.

7 Irodalomjegyzék

- Balsay M. (2013): A vadhúsfeldolgozás Magyarországon. A vadgazdálkodás időszerű kérdései 13. - A hazai vadhús hasznosítás helyzete és távlatai. Budapest, Vajdahunyad vár, 2013. május 25., 21-26 p
- Berger A. & Csányi S. (2015): „Számoljunk utána!” Magyar Vadászlap, 24 (6), 8–11 p.
- Bijl Hanna & Csányi S. (2022): Fallow Deer (*Dama dama*) Population and Harvest Changes in Europe since the Early 1980s, Sustainability, 14, 1-19 p.
- Blom, A. & Braza, F. & San Jose, C. (1988). Birth measurements, parturition dates, and progeny sex ratio of *Dama dama* in Donana, Spain. J. Mammal. 69, 607—610 p.
- Csányi S. (2023): Szóbeli közlés. Magyar Agrár- és Élettudományi kar, Gödöllő
- Csányi S. & Majzinger I. (2007): Vadbiológia és vadgazdálkodás alapjai, SZTE MGK jegyzet, Hódmezővásárhely, 81 p.
- Chapman D. & Chapman N. (1970.): Preliminary observations on the reproductive cycle of male fallow deer (*Dama dama* L.), Journal of reproduction and fertility, 21, 1-8 p.
- Chapman D. & Chapman N. (1982): The fallow deer, forestry commission, Forest Record, 124, 5–17 p.
- Faragó S. (1997): Élőhelyfejlesztés az apróvad-gazdálkodásban: A fenntartható apróvad-gazdálkodás környezeti alapjai, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 356 p.
- Faragó S. (2002): Vadászati állattan, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 496 p.
- Faragó S. (2006): Élőhely-gazdálkodás mezei területeken, különös tekintettel a gyepgazdálkodásra, Gyepgazdálkodási közlemények, 4, 13-24 p.
- Faragó S. (szerk.) (2009): Magyar vadász enciklopédia, Totem Plusz Könyvkiadó, Budapest, 792 p.
- Farkas D. (1978): Az iparszerű kukoricatermesztés hatása az apróvadállományra. Nimród Fórum, 4, 30-32 p.
- Fletcher T. J. (1986): Management and diseases of deer. Vet. Deer Soc. London: 17–18, 173–180.
- Gyurcsó A. & Kasza Gy. & Ózsvári L. (2022): History and food-chain safety provisions of the public consumption of game meat in Hungary (A vadhús közfogyasztásának története és élelmiszerlánc- biztonsági előírásai Magyarországon), Magyar Állatorvosok Lapja, 144(10), 623-639 p.
- Heltai M. (2014): Élőhelyfejlesztés mezőgazdasági területeken jegyzet, SZIE jegyzet, Gödöllő, 111 p.
- Heltay I. (szerk.) (2000): Vadásziskola, Hubertus Kft., Budapest, 45 p.
- Horváth-Szováti Gy. (2018): Vegán táplálkozás a fenntarthatóság tükrében, Lépések a fenntarthatóság felé, 23(74), 20. p.
- Hrobáts J. (1931): A fácán természetes uton való tenyésztése, Taizis József könyvnyomda, Pécs, 39p.

- Katona K. (2016): Vadászati állattan és etológia-Madarak, SZIE jegyzet, Gödöllő, 76 p.
- Kelemen, J. & Szemethy, L. & Biró, Zs. (2005): Present circumstances of brown hare management and required improvements, *Gazdálkodás – Agroökonómiai Tudományos Folyóirat*, 49 (13) különiadás, 80-91 p.
- Komarek L. & Tóth Sz. (2018): A magyar vadhúsértékesítés alakulásának főbb tendenciái és lehetséges fejlődési irányai, *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 13(3-4), 43–58 p.
- Kovács Gy. (1986): A szaporodási ciklus befejező szakasza a mezei nyúlnál: mikor kezdődjön a vadászidény? *Vadbiológia*. 1, 23-29 p.
- Kovács Gy. és Heltay I. (1993). A mezei nyúl. Ökológia, gazdálkodás, vadászat. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 167 p.
- Kőhalmy T. (szerk.) (1994): Vadászati enciklopédia, Mezőgazdasági kiadó, Budapest, 628 p.
- Kubányi J. & Szűcs Zs. (szerk) (2019): Magyar Dietetikusok Országos Szövetsége, Növényi alapú étrendek táplálkozástudományi megítélése-állásfoglalás, 49 p.
- Láng I. & Csete L. & Faragó T.; & Führer E. & Harkányi K. & Harnos Zs. & Ijjas I. & Jolánkai M. & Kovács M. & Ligetvári F. & Major Gy. & Schweitzer F. & Szász G. & Szirmai V. & Veisz O. & Vida G. (2006): Globális klímaváltozás: hazai hatások és válaszok, KvVM – MTA „VAHAVA” Projekt összefoglalása, Budapest, 2006, 66 p.
- Levinsky, I. & Araujo, M.B. & Nogués-Bravo, D. & Haywood, A.M. & Valdes, P.J. & Rahbek, C. (2013): Climate envelope models suggest spatio-temporal co-occurrence of refugia of African birds and mammals, *Global Ecology and Biogeography*, 22, 351–363 p.
- Lugasi A. (2006): A vadhúsok szerepe a táplálkozásban, tekintettel a kémiai összetételükre és egyes élelmiszerbiztonsági szempontokra, *A Hús*, (2), 85-90 p.
- Massei G. & Kindberg J. & Licoppe A. & Gačić D. & Šprem N. & Kamler J. & Baubet E. & Hohmann U. & Monaco A. & Ozoliņš J. & Cellina S. & Podgórski T. & Fonseca C. & Markov N. & Pokorný B. & Rosell C. & Náhlik A. (2015): Wild boar populations up, numbers of hunters down? A review of trends and implications for Europe. *Pest Management Science* 71, 492–500 p.
- Nagy J. & Bokor I. & Nyitrai Perák B. (2013): A vadaskerti vadhús-előállítás, vadfeldolgozás és vadhús értékesítés tapasztalatai a Kaposvári Egyetemen. In: Nagy E. és Biró G. (szerk.): A vadgazdálkodás időszerű kérdései 13. - A hazai vadhús hasznosítás helyzete és távlatai. Budapest, Vajdahunyad vár, 2013. május 25., 27-35 p.
- Nasi R., Brown D., Wilkie D., Bennett E., Tutin C., van Tol G. and Christophersen T. (2008): Conservation and use of wildlife-based resources: the bushmeat crisis Technical Series no. 33. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, and Center for International Forestry Research (CIFOR), Bogor, 50 p.
- Náhlik A. (2011): Az Országos Erdőtanács 5. ülése, *Erdészeti Lapok*, 164(12): 390-395 p.
- Oroszi S. (1996): Vadfajokból védett állatfajok, *Erdészettörténeti Közlemények*, 21, 1-186 p.

Páll E. (szerk.) (1985): A gímszarvas és vadászata, Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 214 p.

Schiberna E. & Szalai Á (2015): A vadgazdálkodási ágazat gazdasági elemzése – Nemzeti kincsünk marad-e a gímszarvas? –, Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére (2015), Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, 73-81 p.

Seide Gy. (1877): Háborút a vaddisznók ellen! Erdészeti lapok, 16(6), 361-363 p.

Sidlovits D. & Pető K. (szerk.) (2023): A magyar vadhús piaci lehetőségei és a vadhúsfogyasztási szokások Magyarországon, Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest, 51 p.

Szabó Z. & Kisbenedek Gubicsko A. & Ungár T. (2016): A növényi alapú étrendről, Orvosi Hetilap, 157(47), 1859-1865 p.

Szemethy L., Bíró Zs, Heltai M. (2005): Vadászati állattan és etológia. Emlősök. Egyetemi jegyzet. Szent István Egyetem, Vadgazda Mérnöki Szak, Vadvilág Megőrzési Intézet, Gödöllő, 103 p.

Székely P. & Lenner L. (1973): Szaporodásbiológiai vizsgálatok a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) hímjeinél. A Vadgazdálkodás Fejlesztése. Apróvadtenyésztés, 6, 5-17 p.

Tanács L. & Pinnyey Sz. & Barta T. (2019): Mezőgazdasági termékfeldolgozás III- Vadak, vadhúsok feldolgozása, vizsgálata és minősítése jegyzet, Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar jegyzet, Szeged, 6 p.

Tolnai K. (1983): Vadhús- és halételek, Népszava Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 381 p.

Torma D. & Böröndi-Fülöp N. & Sente V. (2014): A vadhúsfogyasztói magatartás; A minőségi szarvashús imázsa és pozicionálása, The Hungarian Journal Of Nutrition Marketing, 1 (1-2) 141-147 p.

Vertse A. (1980): A fácán Magyarországon, Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 6, 117-130 p.

Vörös G. (2009): Amit tudnunk kell a vadhúsról, Vadászévkönyv, Dénes Natur Műhely Kiadó, Budapest, 106-114 p.

Internetes források:

Csányi S. (szerk.): Országos Vadgazdálkodási Adattár - 2021/2022. vadászati év, <http://www.ova.info.hu/> (2022-2023)

Gyöngyösi B. (2022): Idén sem fékez az online kereskedelem; <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2022/01/az-iden-sem-fekez-az-online-kereskedelem> (2023. január)

Varga B. (2022): Vadgazdálkodás a klímaváltozás tükrében; <https://www.omvk.hu/fejer/hir/vadgazdalkodas-a-klimavaltozas-tukreben> (2023. április)

http1: <https://magyarmezogazdasag.hu/2022/03/18/uj-kutatas-indul-soproni-egyetemen>

http2: https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0008.html

http3: <https://tiszohu1.megacp.hu/wp-content/uploads/2011/07/T%C3%A1panyagt%C3%A1bl%C3%A1zat.pdf>

http4: <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/ker/ker2307.html>

http5: <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/ker/ker2301.html>

http6: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/223/index.html>

http7: <https://www.erdei-delikatesz.hu/termek/arlista>

http8: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/egeszsegugyi_helyzetkep_2019.pdf

NYILATKOZAT

Szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: **Bense Renáta**
A Hallgató Neptun kódja: **JGITLS**
A dolgozat címe: **A hazai és a külföldi vadhús fogyasztási szokások, mintázatok feltérképezése és összehasonlítása**
A megjelenés éve: **2023**
A konzulens intézetének neve: **Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet**
A konzulens tanszékének a neve: **Vadbiológia és Vadgazdálkodási Tanszék**

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Jászberény, 2023 év, november hó, 4 nap


Hallgató aláírása

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat
III. Hallgatói Követelményrendszer
III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat
6.13. sz. függeléke: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója
4.1. sz. melléklete: Konzulensi nyilatkozat

NYILATKOZAT

Bense Renáta (hallgató Neptun azonosítója: **JGITLS**) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem³

Kelt: Gödöllő, 2023. november 2.


belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendó.

³ A megfelelő aláhúzendó.